

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR • NR 2 1992 • PRIS 50 KRONOR

I detta nummer bl a:

*Grafik av Olof Sandahl
Stefan Lindgren om Afghanistan*

Balzac i Kina

*Novell av Ove Jungbeck
Bokanmälningar*

FÖRROCHNU

TIDSKRIFT FÖR EN FOLKETS KULTUR

Innehåll nr 2/92:

Margareta Zetterström. Herr Torboll återuppstånden	4
Anders Fogelström/Stefan Jönsson. En brevväxling	6
Stefan Lindgren. Om Mahmud Tarzi — den afghanska upplysningens fader	19
Xia Min. Balzac i Kina	26
Kim Nicklasson. Iakttagare av världen — om Olof Sandahl	32
Olof Sandahl. Grafik	34
Ove Jungbeck Hemmanatch — Novell med ill. av Bertil Holm	46
Bokanmälningar	49

Omslag: Olof Sandahl. Uppbrott. Linosnitt 1984.

Förr och Nu ägs av föreningen med samma namn. Föreningens paroller är:

- För en folkets kultur
- För en folkets historia
- Försvaret för yttrande- och tryckfrihet
- Antiimperialism

Förr och Nu begär inte pengar av stat eller kommun. Våra inkomster kommer från medlemmar och andra läsare: medlemsavgifter, gåvor och prenumerationer. Vi i Förr och Nu utför själva frivilligt föreningsarbete ända från redaktion till distribution. Detta visar att det frivilliga bildningsarbetet och den gamla folkrorelsetraditionen fortfarande är en demokratisk möjlighet.

Om du tycker att tidningen är bra och om du vill den skall fortsätta utvecklas, ge då gärna en gåva, eller ännu hellre, en eller flera prenumerationer!

Du som bor i Stockholmstrakten, kom med i föreningsarbetet! Ring någon av kontaktpersonerna. Det finns mycket att göra.

Föreningens styrelse: Jonas Hansbo (ordf.), Tomy Gustavsson (ansv. utgivare), Finn Karlsson (kassör), Gun Kessle, Per-Arne Skansen, Margareta Zetterström samt som suppleanter Hans Eliasson och Gunilla Karlsson.

Styrelsen

Redaktionen kan nås genom Jonas Hansbo 018-55 66 83 eller Tomy Gustavsson 08-761 15 25.

Recensionsavdelningen: Facklitteratur — Hans M. Gabrielson 0498-716 95

Skönlitteratur — Lars Iselid 033-11 54 77

Förr och Nu, c/o Jonas Hansbo, Sturegatan 3, 753 14 Uppsala
Årsprenumeration (4 nr) 180:- - Stödprenumeration 250:- eller mer.
Medlemskap 150:- • Postgiro 35 60 72-9 Bankgiro 324-1262
ISSN 0345-3162

Herr Torrboll återuppstånden

"Antirasismen som rasism" hette en artikel som nyligen stod att läsa på Svenska Dagbladets ledarsida. Den var signerad Göran Albinsson-Bruhner men kunde lika gärna ha varit ett verk av herr Batavus Torrboll, kaffemäklare, Lauriergracht 37.

I sin artikel försökte Albinsson-Bruhner göra gällande att författaren Sven Lindqvists kritik av den europeiska kolonialismen (senast framförd i boken *Utröta varenda jävel*) i själva verket är en form av *rasism*. Lindqvist skulle, enligt Albinsson-Bruhner, nämligen konsekvent blunda för alla "missgärningar utförda av svarta". Om det någon gång i Europas historia ändå skulle ha förekommit "missgärningar utförda av vita" har dessa självklart ingenting med den koloniala expansionen och imperialismen att göra. Nej, långt därifrån. Om sådana missgärningar någon gång skulle ha begåtts är de, enligt Albinsson-Bruhner, bara "tidlösa och allmängiltiga fenomen". Ni vet, redan de gamla grekerna osv. Alltså: å ena sidan ett förnekande av Europas mörka historia, å andra sidan, när bevisen läggs på bordet, ett oblygt försök att tala om annat. Här skall minsann inte diskuteras några *ekonomiska* drivkrafter till folkorden! Nej, *biologisk revirkänsla* är vad det hela handlar om. Och i stället för att, som Sven Lindqvist, försöka kartlägga den moderna rasismens historiska rötter bör vi, vetenskapligt, studera "restauranggästers val av bord".

Man tar sig för pannan och kan, det allvarliga ämnet till trots, inte låta bli att skratta. Göran Albinsson-Bruhner är ju på kornet en kopia av kaffemäklare Torrboll. Man tycker sig genast känna igen dennes förnumstiga tonfall, hans floskler och avledande manövrer. Alla som redan läst Multatulis roman *Max Havelaar eller Nederländska Handelskompaniets kaffeauktioner* förstår vad jag menar. I denna roman, som är ett rasande angrepp på det nederländska kolonialsystemet så som det praktiserades på Java under 1800-talet,

porträtterar Eduard Douwes Dekker (Multatuli var blott en pseudonym) en vanlig holländsk borgarbracka, en kaffemäklare som lever gott av kolonialismen och som därför också vältaligt prisar dess välsignelser.

Denne herr Batavus Torrboll argumenterar, precis som Göran Albinsson-Bruhner, enligt två — sinsemellan oförenliga — linjer. Dels *förnekar* han att kolonialismen skulle ha några som helst för urbefolkningen negativa effekter. "Allt prat om elände och oro i kolonierna är ren och skär lögn." Det vet han, herr Batavus Torrboll, eftersom han nyligen varit hembjuden till en högt uppsatt, f.d. kolonialtjänsteman, som numera njuter sitt otium på ett stort gods utanför Amsterdam, och där blivit rikligen trakterad. Ja, det var "tryffel i allting, och uppässarna vid bordet hade röda västar precis som kusken". Och till kaffet hade värden berättat att "det inte ligger den minsta sanning i påståendena om missnöje bland befolkningen" i kolonierna. Så det så!

Dels *försvargar* samme Torrboll orättvisor och misär med argumentet att "det måste finnas fattigt folk, det är en nödvändighet i samhället". Och han prisar pastor Svammels ekonomiska skarsynthet sedan denne i en inspirerad stund uttalat visdomsorden: "Ju längre holländarna umgås med javanerna, desto mer rikedom kommer det att bli här och desto mer fattigdom där."

Alltså, å ena sidan ett förnekande av kolonialismens missgärningar, å andra sidan ett försvar av desamma.

Göran Albinsson-Bruhner är i sanning en värdig arvtagare till Batavus Torrboll, kaffemäklare, Lauriergracht nummer 37.

Margareta Zetterström

Världen och vi — tio år senare

En brevväxling

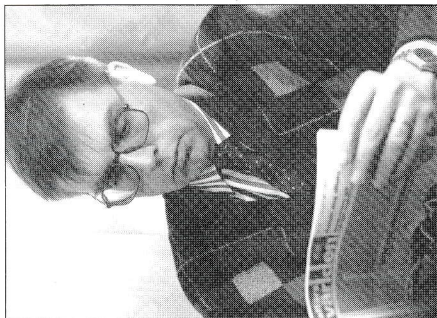

Foto: Marianne Ström

Anders Fogelström

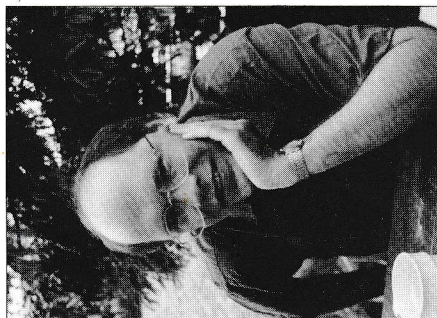

Foto: Björn Dahlgren

Stefan Jönsson

I Förr och Nu nr 2/1981 deltog Anders Fogelström och Stefan Jönsson med en analys av samtiden i en dialog om politik i världen och i Sverige. Nu, tio år senare, återknyter de till de gamla frågorna och ställer samtidigt nya.

Paris den 31 augusti 1991

Bäste Stefan!

1981 skrev vi en artikel i "Förr och Nu" om dåtidens frågor. Tio år senare kan det kanske vara dags att för en begränsad allmänhet summera dagens läge.

Sedan artikeln skrevs har jag arbetat och bott i Frankrike. Du i Malmö. Kan vi, som Mao en gång sade till Nils Holmberg när han dedicerade sina *Skrifter i Urval*, säga: "jag är samma man nu som då"?

Då för ett decennium sedan skrev vi växelvis och om vartannat bådas repliker. I dag är det nog bäst att vi var och en talar för oss själva.

Tiden har just nu stora sjumilastövar pådragna och rusar fram. Vad kan jag skriva om Sovjet i dag den sista augusti 1991 klockan 18.20? När historien svänger — jovisst människorna skapar själva sin historia, har man sagt mig — sker det med brutal snabbhet: Så var det när USA hals över huvud lyfte ur Vietnam med sina helikoptrar, när den till synes så diskrete herr Erik Pensar från Jägersro förlorade sitt

imperium — till vilket jag helt modest hör — som sig bör till bankerna och när SUKP förbjöds av sin nyss forne vordne ordförande tidigare i denna vecka — i onsdags var det visst.

Vilket ju ingalunda innebär att ugröpandet inte tar sin tid. I London bjöds jag, i Afghanistankrigets början på lunch borta vid Berkeley Square av Brigadören Calvert: en liten fredlig, rödbrusig man, som varit känd som en av de mest hårdföra frihetskämparna bakom fronten i Burmas djungler under Andra Världskrigets svåraste dagar.

"Det är ett bra ting, detta krig. Sovjet kommer långsamt att förlora, under stora och otrevliga förluster. De afghanska frihetskämparna kommer att vinna med billiga och enkla vapen mot helikoptrar och flygfält. Det är ett fattigmanskrig. De kommer att vinna. Och de sovjetiska soldaterna kommer hem desillusionerade. Det var så den ryska revolutionen började. Det börjar i hamnstäder."

Brigadören Calvert fick rätt. Självtorde han nu vara död. Jag vet inte. *Anti-establishment*. Hårdför och klarsynt. En diskret soldat vars vapen snarast hade varit bajonetten.

Lever vi i de sista dagarna innan ljungeldar slår från himmelen och de döda stiger upp för att dömas? Mycket tyder på det. Möjligen är det slopad censur och portabla videokameror med parabolantennor som ger oss världens satta i en aldrig sinande ström, men nog verkar det, att döma av Afrikas död i köns- och blodspett samt inbördes sönderhackande och svält, Latinamerikas grälla krig mellan märkvärdiga presidenter och pepp-pillerbaroner, Asiatiska

översvämmningar, Balkans mord bland grannarna, paraderande hinduer som skall köra spetsiga käppar i muslimer, hunger i Rumänien m m, som om ondskan och lidandet förstärkts.

Och detta på samma gång som en lätt vridning på kalejdoskoprorret får fram hur robotarna kan ersätta slit i anletets svett, datorerna ger kreativiteten utlopp och gör rutinen onödig (jag investerar ständigt på mitt företag i nya och dyrare datorer, svar på jag vet inte vilken fråga — men folkets befrielse!), resor, kommunikation, reproduktion existerar till allrimgigare penningar — frihet från murar och isolering ligger i alla fall till synes nära. Hånfult nära.

På samma gång — jag återgår till pessimismen — finns mitt i det utvecklade industrisverige en ungdom, lång och ståtligt stark som svarta Bronxpojkar, men med tomma sloa ögon — utan kunskap och perspektiv, med ett enfaldigt, insmickrande, destruktivt flöde av våldspropaganda, tidsfördriv, andliga och fysiska droger. Du minns: vi klippte ut de värsta övertrampen i kvällspressen vad gällde ordval, ämnen, dum tarvlighet. Efter sex, sju år i garderoben tog jag fram de utrivna sidorna men förstod inte ens vilken artikel jag hade avsett. De grövsta dåtida övertrampen var nu snarast korrekta och välskrivna. Tiden har runnit vidare, långt lägre.

Kommunismen, så den nu blivit, har fallit. Kapitalismen har visat sig vara ett så mycket mer dynamiskt och innovativt produktionsätt. Tyngdpunkten växlar, just nu är det Japan, i seger över vår ungdoms USA, som segrar i den konkurrensens strid som leder framåt. Men — kapitalismen genererar ju förlorare som baksidan av sin logik. Allt fler behövs inte. (Så hette det på sextioalet, men det stämmer trots det.)

Jag var i Eskilstuna häromdagen. Av brukssamhället med fabriker, hantverks- skickliga arbetare, stolta anställda i rykt- bara företag har blivit arbetslöshet, håglös- het, sjukskrivning. De japanska framgångs- arna, hur korrupta de nu äro de också, leder tämligen raskt till yngre medelålders män i Eskilstuna lullande i päronfärgad trä- ningsoverall på soffan framför Bolaget — ja inte bruket, utan Systemet.

Jag talade med en övervintrande chefs- sekreterare om Marcus Wallenberg. "På doktor Wallenbergs tid var det ju anor- lunda. Han hade vad man kallar karisma. Han och hans bror."

Kanske kan dagens vacklande läge leda framåt trots allt. Du minns: när de behär- skade inte *vill* och de härskande inte *kan* ha det på det gamla sättet...

Vi borde kanske ha lett den rörelsen, men varifrån och vart?

Men — just nu verkar det snarast världen över som man överger vad som finns av moderation och förmuft för att slå ihjäl andra raser, religioner, språkområden, re- gioner, släkter. Hackan och sparken mot huvudet. Jag minns hur upprörd jag som

barn blev i Köpenhamn över att danskarna talade anorlunda, över den alltför söta senapen och alltför starka ketchupen, över den otrevligt luktande osten — över att de nästan var som vi, men inte var som vi.

Från det nuvarande till det dåvarande. (Som i sig bar fröet till...) Hade vi rätt i någon analys?

Vi oroades då över Sovjetunionens ag- gressivitet och dominans. Vi trodde oss se spår hos den svenska statsledningen av anpasslighet mot Öst. Den franska aktivi- teten för att undvika ett enat neutralt Tyskland som skulle leda till ett försvars- löst Väst Europa. Sveriges svaga försvar

och inte motiveras genom den icke existerande kapitalismen blir det en nödvärlds- del. I Waffen SS fanns redan ett de ryska fria republikernas gemenskap mot Sovjet- makten.

Att Tyskland enades inom Nato var i sanning förbluffande och jag undrar vad som skedde bakom ridåer och kulisser.

När det gäller Sveriges försvar är, vad jag förstått, de höga kostnaderna mycket för att betala de värmpliktigas hemresor på helger. Materiel har vi inte. Vi hade något slags flottans dag på Dalarö med en åldrig farkost. Befälen bar påsar med sega råttor medan manskapet åt korv. Att Sverige inte klarar ett verkligt läge framgick väl av natten kring palnmordet. Själv såg jag det hela på text-TV i London runt midnatt, medan min kusin som var jourhavande polisbefäl vid ett nyckeldistrikt vid Stock- holms utfarter hörde det på radio när han kommit hem. Sanningen om ubåtar, Berg- lund och andra spioner lär väl nu komma fram. Vilka höga militärer, statsminister- rådgivare och UD-tjänstemän som av mo- netära eller andra orsaker förrätt oss skall väl uppenbaras det också. Visst anpassade vi oss. Att det inte behövdes var en annan femma.

Nu är det väl — positivt! — så att det kommer en period av fred mellan väst och centraleuropas stater. Men samtidigt blir det balkanisering, kravaller och inbördes- krig nog att förslå. Dock på längre sikt kommer självfallet Ryssland att på nytt bli ett potentiellt hot. Frankrike-Tyskland- Ryssland har manövrerat i allianser och krig långt före 1917.

Eftersom jag nu helt anspråkslöst försö- ker ha mitt ord med i laget om hela världs- situationen så skulle jag väl inte utelämna ämnet EG.

I över 15 år har jag bott inom EG. De stora skillnaderna mellan EG-länder och Sverige ligger mer i historia, tradition, "folksjäl" om man så vill, än i ett formellt medlemskap. Nu lever Sverige i EG-feber.

Jag tror nog att Sverige trots allt kommer att skakas om. Konkurrenten utan gräns- skydd blir obarmhärtig. Det ligger i sakens själva natur. Produktivitetsökning i Europa gentemot Japan och Förenta Staterna kom- mer genom grottkavm och företagsned- läggelser. Bäste man vinner!

Men, jag vill nog anse, att det i svenskt näringsliv har funnits en alltför lugn gröt- lunk, en trygghet som inte kan fortsätta som i det förgångna. Utan krav och press blir det just intet. Effekterna kommer där- emot inte bli trevliga i första taget.

Visst har Sverige som vi minns det från femtiotalet, ett Idyllien med hållna ord, välutbildade arbetare, hederliga politiker, grundlighet och folkbildning, Hermods- ingenjörer och ABF-kurser, med bara en och annan kassaskåpsprängare (Edvin Sölving Holmström hette han visst), visst har det Sverige dött ut. Vi har fått ett långsamt men säkert arbete på att föra landet tillbaka till tiden just före nykter- hetsrörelse, frikyrka och arbetarrörelse. Vi har omåttligt superi, huvudlöss, analfabe- tism, laglöshet med karatesparkar mot tandraden; småpojkar bär generellt sti- lett på Dalarö. Den bildade borgerligheten tackade för sig och grosshandlartavlorna från sekelskiftet såldes till likadana tiger- hajar och svartabörsbaroner som förr.

Om det var 1968 eller mordet på Palme som satte P för hela kalaset vet jag inte.

Men man får inte bli missnöjd, vresig och bitter. Jag *är* inte missnöjd, vresig eller bitter.

Anders

Anders!

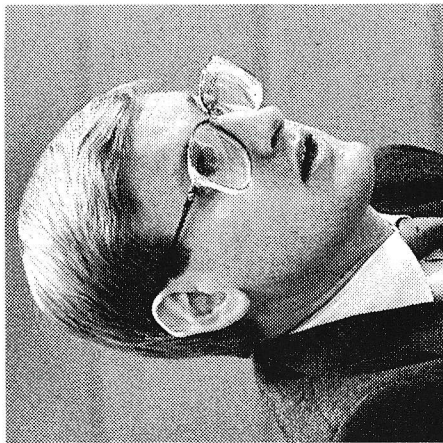
Tack för brev. Det hör till så här dags på året att summera och försöka bringa reda i kaoset utanför vår dörr. Vi ombads göra en kommentar till vårt opus av 1981 i den här tidningen, med världsutblickar, skälmen, utredningar och synpunkter i alla ämnen. Så som vi tycktes vara i stånd till på den tiden. Eller hur var det?

Jag erkänner att det var med blandade känslor jag gick tillbaka till arkiven. Artikeln hittade jag för övrigt inte, endast det manus — något otvättat, tror jag — som jag skickade till dig för rättning eller möjligtvis till redaktionen.

Besynnerligt med de gångna åren. Jag trodde inte heller att det vi skrivit skulle stå sig. Jag läste igenom och fann anrättningen på det hela taget om inte smaklig så i varje fall ätlig. Det jag var tveksam till då det är jag fortfarande tveksam till. Du tar upp Sovjetbilden och det förestående världskriget. Nu bröt det ju inte ut — inte då och inte med de konstellationerna — men det betyder ju inte att vi hade fel. Jag är glad att vi förde på tal principer om nationellt oberoende, talade om landets försvar, brännmärkte sådana progressiva som var okuppationsvänster. Om inte annat så gör det att man inte känner någon udd i angrepp som kommer från chefsideolog Åslund och hans medhjälpare Gerner, Hedlund och vad de heter.

Sen hör det till att vi råkade i konstigt sällskap. Vi är fjäskiga för den där Bildt i artikeln (om än det inte så sportsmannalikt läggs i din trevliga gamla farmors mun). Själv deltog jag knappt i något praktiskt

Afghanistan-arbete att tal om i Malmö då hela branschen sköttes av några halvfjolliga högerextrema damer från Baltikum. Enhetsfrontstanken hade segrat och de gamla SKP-arna var närmast smickrade över stödet från ett så oväntat håll. Jag lyckades engagera Anders Ehnmark — Mr Clean himself — för ett föredrag en gång, det var väl så långt vi kom i vänsterpolitisk extravagans.

Alltså, bringa reda i detta kaos av händelser! Du får fint fram det motsätridiga och paradoxala och det helt käpprätt dialektiska i världsansandens senaste förehavanden. Allt går verkligen fortare!

Det ohämmade och måttlösa flödet av information gör sitt till också för att man skall önska sig tillbaka Tegnér's tid. Det kanske gick att begripa lika mycket på den tiden. Information är heller inte det samma som kunskap. Brusande nätverk av TV-kanaler, satelliter, telefoner i varje byxficka, ständig nu-upplevelse i alla medier gör ju inte Staffan Heimersons rapporteringarhem bättre.

Det hade nog sina problem att 1830 aldrig få tag i de böcker som var på modet

men jag vet inte om det rent privatpsykiatriskt är bättre att ha det som nu. Man vet vad som finns, men de avgränsade böckerna och tankarna, tv-programmen för den delen kanske hela tiden undgår en. Den larmande tomheten slår emot en med den unge Hörstadius, Kay Glans, aidskändisar, Lennie Norman, Svenska Akademien, popsångare, Aschberg och fiskonstnärer.

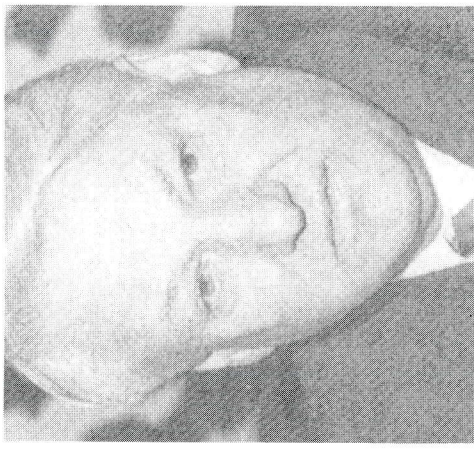
Du spekulerar i om Jeltsin kan bli ett hot om tio år. Det är naturligtvis självklart och jag tror inte vi behöver vänta så länge. Det som slår en med dessa hastigt uppdykande förstekonsuler är annars hur det visar sig på det brejnevskas partiets kader. En medarbetare — "ekonom" — var han nog, det är de alla — sa beundrande att hans chef lär sig nya saker varje dag, man hör hur han förbättrar sitt ordförande hela tiden genom umgänget med väst och marknadsekonomi. Frågan är förstås om karlns personliga mod. Det är ju möjligt, men dels var den där statskuppen i somras så egendomlig att den verkar framfärdigad, dels kan det vara blott så att en stor feighet överbalanseras av en än större maksträvan.

Sen är det klart att standarden på amerikanska presidentkandidater inte brukar vara särskilt mycket högre.

Högerledaren blev statsminister här i riket i höstas. Mannen har en intellektuell framtoning. Härmdagen blev han intervjuad i Svenska Dagbladet i mindre dagspolitiska angelägenheter. Svegfors frågar om jämlikheten i Sverige och Bildt säger att den har betydelse mycket positivt. Det är bra med ett samhälle utan alltför stora klyffor. "Vi är ett stort medelklassamhälle. Det finns inte den typen av spänningar och konflikter gränsande till klasskillnader som man kan se i andra samhällen." Konflikter gränsande till klasskillnad! Där har Du

nyhögens tal om att sticka håll på de rödas tabu och att de är de enda som i dag förmår se verkligheten utan ideologiska bindlar. Och detta också i ett läge där vi går mot en arbetslöshet av kontinental mått, där de rika blir rikare — ja, där klasskampen skärps.

Inte heller när han skall beskriva sina företrädares politik lyckas han bättre. I dag har han skrivit själv i samma tidning. "Under 1980-talet skulle Sverige styras enligt

den sk tredje vägens politik. Tanken var uppenbarligen att Sverige skulle vara principiellt annerlunda än andra västeuropeiska stater, och att det skulle gå att bygga upp någon medelväg mellan de då ännu konkurrerande samhällssystemen i öst och i väst." Sett som politikeruttalande om motståndarsidans oduglighet är det en normalitet, men som politisk-historisk resonemang är det mindre betydande. Man behöver ju inte vurma för fru Sahlin för att se tydligt att den där killen babblar efter partituret, det är som det alltid har låtit. Inte är det någon beskrivning av socialdemokratisk politik, hela detta snack om

Sverige som något slags modifierat Litauen, där de avundsjuka fackpamparna bringat ner landet i det kollektivistiska träsket.

Jag avslutar för den här gången med några grejor som dök upp i huvudet. Modetrater, socialdemokrater och den slags har med all rätt plockat poäng på den gamla 60-talsvänsterns ointresse av demokrati, majoritetsstyrelse, parlamentarism. Vi såg den formella borgerliga demokratin i hög grad som just formalitet, föraktade därmed också

Micke Falk

den goda folkliga traditionen med nykterhet, luthersk läskunnighet, fackföreningar, kommunal självstyrelse osv. Om vi sedan för egen del rätt tidigt avvek från detta — vi närmade oss en variant av kinavänstern utan att för den skull ansluta oss — själv känner jag heller ingen som försvarade t ex Berlinmuren, så fanns ju rätt länge den leninistiska andan kvar.

De ungdomar, av borgerlig härkomst nästan alltid, som var självklara ledare för massan, såg ju nästan alltid på densamma med nedlåtande. Jag glömmer aldrig när Göran Skytte kom hem till mig, det bör ha varit tidigt 1969, i mitt föräldrahem, såg

ryggarna med Fridsgård, Traven, Wigforss memoarer, tittade på mig medlidsamt och sa: "Arbetarklass, det syns". det var ju riktigt, och när min far bjöd honom på en pilsner — inte för att han drack själv, utan för att jag hade sagt att Göran drack en låda bier vid varje möte — konstaterade skomakerhandlarsonen: "Stefan, vårt förhållande är politiskt, inte personligt".

Detta var kutymen, inte alls det jag kan läsa om hos Gellerfelt och andra, att ett proletärt ursprung alltid var den bästa språngbrädan för en karriär i en vänsterorganisation. Någon politisk hårdvaluta har jag aldrig upplevt det som.

På kort tid sedan gick det att skifta över till mer reguljära karriärer för pojkar och flickorna ur goda familjer. Det leninistiska bagaget förefaller ha gjort tjänst, om ock för ändamål annorlunda än de en gång avsedda.

Du vet för övrigt hur Skytte i dag brukar beskriva sin bakgrund inför andaktiga veckotidningsjournalister. Han är ur arbetarklass, från södra delarna av Malmö, enrumslägenhet, man bar koks, slogs på gårdarna och talade med grov dialekt. (Till oss yngre för tjugo år sen sa han att han var oäkta bambarn till Axel Danielsson, alternativt att han vuxit upp på Malmborgen där hans morfar var grosshandlare, och de be-traktade majtaget nedanför med de röda fanorna.)

Om EG. Jag är, som det verkar, kluven till medlemskap i EG. Dels för att jag ärligt talat aldrig riktigt orkat ta reda på vad det innebär. Dels för att jag på ett sedvanligt halvt icke-rationellt vis är fientlig mot det välska och sårad av och förbannad på skitpratet på Sverige, vårt land. Men mer seriöst och efter att ha funderat lite efter kinesisk 70-talsmodell får jag väl säga att

det hela kanske väger över till nja-sidan. Sedan Sovjetunionen upphört verkar det finnas supermakt kvar och det är möjligt att den är skuldskriven, blödande inifrån och papperstiger, men också vital, aggressiv och krigsberedd. Japan blir naturligtvis nästa problem på sikt, som Du säger, men det enda som kan balansera USA i dag torde vara en samlad europeisk makt. Jag skulle i så fall vara för EG av samma skäl som Per Gahrton är emot — ingen dålig utgångspunkt.

Sedan givetvis det som Du är inne på med det goda i en obarmhärtig konkurrens. Jag vet inte hur jag för närvarande skall formulera mitt anti-kapitalistiska medvetande. Om vi kan se överlägsenheten hos detta produktionsätt så länge det i stort infriar löftena om produktivitetsökning, teknologiska revolutioner, framsteg; de cykliska nedgångsperioderna med arbetslöshet och inställd produktion samt all reklamässig snedfördelning av förmögenheter, onyttiga varor, all vämjelig reklam osv medtagna i vågskålen. Så väger det ändå över, eftersom vi inte sett några bättre alternativ. Låt oss se saken så.

(Vi får visserligen se bort ifrån de där barnen på sophögarna, slöseriet med råvaror, hungersnöder, förstäderna på 8 miljoner utan elektricitet i länder som för övrigt haren korrekt BNP-ökning och stabil demokrati. Riktigt så enkelt som den gode Texas-Lasse gör kan vi inte förklara all underutveckling i tredje världen som utslag av merkantilism, planerande och frånvaron av marknadsekonomi. Dvs skylla på socialismen.)

Men om denna utveckling slutligen leder till att själva konkurrensen upphävs, ett stadium som vi tydligen håller på att nå, se de svenska matpriserna, då bör man kunna

argumentera för en anslutning till en EG-marknad som skärper konkurrensen, åtminstone ett litet tag till.

I Sverige har vi annars en munter argumentation för privatisering av allmänegendom — sjukvård, vägar, naturtillgångar, televerk. Det skall bli som i England. Allt utom polis, domstolar och försvar (som dras ner på rejält i stället) är tänkt att säljas ut. Ägandet skall spridas, monopolen skall förstöras och konkurrensen blomstra. Men hur det privata tillägnet av dessa bolag skall befrämja konkurrensen begriper jag ej. Tänker man sig parallella vattenledningar i gatan, konkurrerande E4-or? Följden blir snarare privata monopol också när det gäller infrastrukturen — som det väl blev i England om jag är rätt underrättad. Redan har vi kommuner i Sverige som drivs som "koncerner". En smula löjligt kanske, men Falsterbo-kanalerna skall nu strax bli privategendom, barmdaghemmen i Malmö övergår i privata händer på det att föreståndaren får kalla sig VD osv.

Feltänkandet består kanske i att man inte drar någon gräns mellan de sektorer där marknadsekonomi kan få råda och där den absolut inte bör få tillträde. Vad är en lönsam långvårdsklinik, en lönsam skola etc?

Med denna i sanning tama slutkläm, som — märker jag — fått mig att agitera för blandekonomin, bör jag nog sluta mina kannstöperier för den här gången.

Lev väl,

Hör av dig,

Stefan

Paris den 1 februari 1992

Stefan,

Det blev aldrig av för mig att besöka ett socialistiskt östland. Tiden gick, och nu är det för sent. Härmed var jag i Bukarest. Om det är kapitalism eller något annat i Rumänien vet jag inte. De jag talade med sade att livet nu var värre än under Ceausescu. "Då var det svårt. Nu är det omöjligt." Människor påpekade att detta inte är Tredje världen. "Vi tycker inte om att behöva be om bistånd hela tiden." Vernissage med välklädd konstpublik. Varuhus utan varor. "Vi har mycket polis och militär. Deras löner är två till tre gånger andra anställdas." Minmilönen tvåhundratjugo kronor i månaden. Lunch på hotellet etthundrasjuttio kronor.

Tidigare alltså enkelt, men inte utfattigt. Nu: en säregen ekonomi där social spänningar kommer att uppstå när enklaver av handel och spekulation tar fart. Kompradorbourgeoisie. Inga resurser. Ingen mjölk. "Bönderna bara tar åt sig själva, resten låter de förfaras." Grannar: Ukraina, Ungern, Serbien, Bulgarien. Gamla konflikter som ligger och mognar eller sumar. "Vi vill inte ha gränsförhandlingar i dag. Moldavien får stanna i Ukraina. Annars blir det territorialkrav på alla håll. Först måste ekonomin igång."

Det är, trots lugn och ett till synes sammanhängande samhälle, en förrevolutionär situation; men vilken ledning och vilken riktning?

I mitt första brev förvånades jag över Sovjetunionens Kommunistiska Partis försvinnande. I dag — 1 februari 1992 — finns inte Sovjet heller. Vad detta verkligen

innebär världspolitiskt kan jag inte fatta.

En jämvikt försvinner. Två stormakter med sina allianser ersätts av en enda. Floskeln om att världen ej kan fördras tomt är väl sann. Vad innebär detta för små länders integritet?

Som Du sade per telefon: historien accelererar, det finns ingen stabilitet. Händelser som förräckt till att fylla ut ett decennium: Berlinblockader eller ölandsbonden Göran Johansson klarar inte av ett dygn. Slagsmål

om atomubåtar mellan Ryssland och Ukraina. Kul grej i dag. I morgon gäller att Arbetet går i konkurs. Att Maxwell svindlat miljarder. Att Libyen... etc. Min fantasi räcker inte till för att hitta på något mer absurd än det som kommer att hända sedan jag skickat iväg brevet.

Min syn på EG skall jag bara kort beröra. Om vi utgår från att ekonomin styr politiken får vi konstatera att ekonomierna integreras allt mer. Att all konkurrens är världsomfattande. En japansk bil lanseras samma månad världen över — och det finns ingen möjlighet att sälja sämre och

dyrare bilar än den i något europeiskt land. Samtidigt blir investeringarna som krävs för att göra nya bilar, skarp tv och datorer allt mer gigantiska. Om vi inte skall se Japan och kanske trots allt USA ta över så måste Europa organisera sig.

EG är inte något småttrevligt som gör att ölen blir billigare på restaurangen. EG:s syfte är att slita bort lokal protektionism, slå ut ineffektiva och olönsamma enheter.

Slå samman dem som finns kvar och stuva om resurserna geografiskt etc. För konsumenterna är det inte illa. För sysselsättningen så vinner den starkare — och åker den svagare på pumpen.

Was ist ist. Men man behöver inte vifta med mössan och strö blommor. Visst blir politiken överstatlig och besluten influeras av ett teknokratiskt fåtal.

Att göra ett Albanien mot detta går inte. Min tro är att en allians mellan Sverige och Frankrike är nödvändig inom EG:s ram. Frankrike är den enda staten inom Europa som kan balansera Tyskland. Sverige kan — i all modesti — ge en viss systematisk organisation till Frankrike. Frankrike kan ge Sverige ett försvar politiskt och militärt. (Efter den socialistiska parentesens kommer

nu de äldre geopolitiska motsättningarna tillbaka. Som jag förstår det blir huvudfrågan återigen: blir det Frankrike eller Tyskland som skall alliera sig med Ryssland?)

Det positiva är väl — på sikt, historien går dock framåt — att produktivkrafterna befrias genom att det gamla slits i stycken och rasar. Det politiska borde dock ägna sig åt att mildra och inte bara att heja på.

Efter att i femton år ha arbetat i diverse företag: de senaste tio åren som chef, tycker jag mig kunna säga: visst har kapitalismens osentimentala sökande efter effektivitet och nytta baserat på individens självintresse en vidunderlig pådrivande effekt på mycket. Men, samhället är inte ett företag och vi kan inte önska att staten, eller samhället med för den delen, skall drivas på det sättet.

När jag nyligen på en SNS-middag sade att jag inte var Manchestertilberal och talade om kapitalflödet från u-länderna till de rika nationerna med en jämnårig bordsgranne, som arbetat i finansdepartementet, tyckte han att det var gamla vänsteråsikter. Kul i och för sig att bli skälld för något slags oansvarig tokvänster när jag nu faktiskt enbart arbetat för kapitalet i de konkurrens-

utsatta skyttegravarna, av någon som varit statistjänsteman hela sitt liv — och, för att tala som de gör, skyfflat papper på kontor på skattebetalarnas bekostnad.

Är huliganerna en marginell fråga som bara är en kuriös bisak? Ibland misstänker jag, att ett fenomen vilket jag alltid betraktat som marginellt — risken för nynazism — ändå kan bli en huvudfråga. Ja, nu är det väl inte nationalsocialism vi talar om. Det är en spontan rörelse bland alla de håglösa och utstötta. Alla dessa ungdomar uppfödda på Kelloogs proteiner, rullbrädor, sysslöshet, Walkman och våldsvideo, som nu finner att energin kan fokuseras i skinheadparuller. I Sverige är polisen sedan länge demonterad, familjen och skolan döda och underhållningsprogrammen för hela familjen inriktade på de mest perversa fantasierna hos rättspsykiatriska klinikernas mest snedvridna internet. Styckmördare som lördagsnöje. Obduktionsbilder på Kennedy och Maxwell som förströelse. (När kommer foten på den döde Palme på T-shirts? Om två år? Om fem år?) Och så undrar man på att ungdomen blir som den blivit! Inga bevis för påverkan heter det. Men varför då TV-reklam?

Situationen är också här förrevolutionär. Det är bara det att inte heller här känner vi organisationen, teorin eller rikningen.

Invandrarfrågan, som tidigare var ett smärre problem i Sverige, förvandlas nu till något mer hotfullt. Tidigare hade vi en treenighet vad gäller detta. Storindustrin, socialdemokraterna och liberalerna var överens om att invandringen behövdes: "den organiserade importen av arbetskraft", och att man därefter skulle fömeka och förtränga alla problem "Ali och Zafra är likadana som Du", samt toppa upp det med att medvetet försvåra integreringen; "hem-

språkssyndromet".

Nu har ackumulationen av invandrare geografiskt och i antal, skolans upplösning som förmedlare av normer och baskunskaper samt en helt missriktad humanitet som leder till att man inte vill hårt och rättvist övervaka att inget missbruk av förmåner och bidrag förekommer, samt att lösdriveri och skurkstreck aldrig straffas med tukthus, skapat ett Frankensteins monster som reser sig ryckigt upp från det rostfria bordet.

Som om nu inte detta räckte vad beträffar trassel, kommer klyftan mellan fattiga och rika länder, TV:s suggestiva kraft och upphörandet av utreseförbud kopplat med smidiga transporter att ge en ny folkvandring där inte ens liberalernas gränslösa medlidande kan klara av tjugo miljoner ryssar i AMS-kön i Arvidsjaur.

Vi själva kommer att ställas inför vidriga valsituationer: "är Du för eller emot? Vilt eller svart?"

Den långsiktiga lösningen är självklar. De fattiga länderna måste utvecklas ikapp. Då ingen invandring. Men: Hoppa här! Wirklich, vi lever in finstern Zeiten.

Och samtidigt. Elektronikens och maskinernas befriande värde precis inom räckhåll. Produktivkrafternas befrielse. En världskultur möjlig i enhet men med bibehållen lokal karaktär. Ewig fred.

Det snurrar för snabbt för att analyseras. Var hade Marx fel? För det gick galeit. Var hade Marx rätt?

Anders

Anders,

Om vi idag bevittnar en kamp mellan å ena sidan ett — sig till klass konstituerande — statsmonopolistiskt skikt, bestående av reformistmonenklaturan, delar av de ofrentliga byråkratierna och å den andra en mer traditionell monopolkapitalistisk gruppering, mer eller mindre heterogen; familjer, banker, försäkringsbolag, och dessa sinsemellan är knutna till varandra med subtila lojaliteter, vänskap, likartade fina utbildningar och annat — då uppstår en undran hur detta i god dialektisk ordning skall sluta. Hur var det Marx sade? Antingen med ena sidans seger eller med båda klasserna gemensamma undergång.

Det må så vara. Men inte kan jag upptäcka något som skulle kunna ta över. Inte finns det ens något embryonalt organiserat motstånd, utöver det obligatoriska mullrandet i folkdjupet. Någon politisk vänster finns inte. Är det arbetarklassens historiska uppgift som är överspelad? Är bärarna av förändringarna något annat? Vad i så fall? Och var skulle vi ha kommit in i allt detta?

Det är lätt att under sin självvalda isolering med likasinnade i ringaktande av de andra glömma det sammanhang vari man ingår. Vietnamrörelsen var — om det inte låtit så patetiskt bara! — våra universitet. Vi har länge vant oss vid att ställa alla bedömningar, politiska, moraliska, i relation till vad vi lärde oss där. Det är säkerligen oroande. I mångt och mycket var detta solidaritetsarbete vad en begränsad krets av 16—24-åringar tyckte och tänkte under fem års tid för ett kvartssekel sedan.

Malmö den 1 mars 1992

En smula parodiskt att dessa ungdomar — särskilt när de blev medlemmar i de åtföljande sekt- och partibyggarna — skulle ge goda råd till arbetarna och leda dem till seger i klasskampen. Hur konstigt detta måste ha tätt sig för den så kallade allmänheten förstod vi inte då.

Och ändå. När vi gick igenom detta för tio år sedan konstaterade vi att våra ställningstaganden den gången var rimliga, kanske de enda möjliga då det ju inga alternativ fanns som var tänkbara. Då i början av 80-talet var "68" något som höll på att bli en eggande positiv myt. Kvällstidningarna hade bilagor om hur flickorna var ständigt samlagsberedda; friheten och utlevelsen, musiken och den anarko-romantiska radikalismen — allt skildrades fascinerat som en gyllene epok för länge sedan som man numindes med entå i ögat.

Bilden var falsk. De psykedeliska rebelerna och de vietnamradikala var sällan samma personer. Woodstock hade ingenting med politisk medvetenhet att göra. Självt kände jag aldrig igen mig i dessa glada fresker om revolutionens barn.

Idag förfalskas vår ungdom på nytt. Åter är det samma flummiga 60-tal som beskrivs, men nu som sinnebild för ondskan och förtädet. Nyss läste jag om en skådespelare, han skulle just till att fylla 50, som mindes den motståndskamp han deltog i året 1968. Vilken? Jo, han hade spelat Orwells 1984 på teatern — kritik mot Sovjet var ju förbjuden under de åren.

Men om vi i stort sett hade rätt i de grundläggande frågorna — jag kan fortfarande se det som en moralisk defekt om en jämnårig person inte har en bakgrund i 60-talets solidaritetsarbete — så måste det frågas varför det hela ändå gick fel. Var hade Marx fel? Var sprack det?

Förmodligen ovetenskapen om kapitalismens verkliga potential, frigörandet av de produktivkrafter som vi nu vid sekelslutet ser effekten av. Framstegstanken i dess 1800-talsgestalt som vi tog till oss som ett politiskt recept — "elektrifiering" — var förenklad och alltför naiv.

Det sägs mig att det är en ohållbar ståndpunkt att förneka kapitalismen om man inte ens kan antyda något man skulle vara för. Det ligger onekligen något i detta. Men vart för oss den historiska utveckling vi nu bevittnar? Inte lär vi få se slutet på klass-samhället på länge än. Inte går det här mot ett broderskap och en jämlikhet. Inte ens den halvfärdiga välfärd som vi vant oss vid i Sverige lär vi få behålla. Det verkar gå tillbaks till 1760 eller 1870 eller 1910. Ni må berika er bäst ni kan, vi lägger inte fingrarna emellan längre, som president Jeltsin sade till textilarbetarna i Sverdlovsk.

Man kan sitta och tänka sig tillbaka till den lyckliga demokrati som Herbert Tingsten både försvarade och ursinnigt vant-trivdes i. I historiens ljus blir kanske trots allt denna period av ideologiernas död — dvs den korporativa sammansmältningen

av förut antagonistiska eliter — en avgränsad, lugn och relativt anständig epok. Vård att försvara kanske.

Själv slår jag ett slag för den sociala revolutionen. Var och en talar ju för sig, som Du påpekade i ditt första inlägg, och jag vet sanningen att säga inte mycket om dina nuvarande politiska åsikter. Du talar om "ditt" företag och att Du jobbat för kapitalet i kommandoposition under tio år. I så fall bör Du ju inte kunna ivra för några proletära kupper. Men som sagt, jag vet inte.

Som torde ha framgått av det tidigare har jag inte mycket bättre reda på mina egna åsikter. Att vi delar merparten av våra anti-pattier — det är gott. Om det nuvarande spräng-visa skeendet säger jag som Du — det rullar på för fort för att analyseras. Idag köpte Gyllenhammar Arbetet, läste jag. I mor-gon...?

Så låt gå för sociala revolutionen. Det får vara såhär lite tal om den röda våren i slutet. Jag vet att jag glömt skälla på Ahlmark — varför har han sin lärofaders alla fel förgravade men inga av hans tjänster? — men man får som Du säger inte bli vresig, missnöjd och bitter.

Du får ha det så bra.

Hälsning,

Stefan

Om Mahmud Tarzi — den afghanska upplysningens fader av Stefan Lindgren

Mahmud Tarzi. (Ur boken "The Emergence of Modern Afghanistan. Stanford, 1969" av V. Grigorian.

"Ikampen för fosterlandets frihet gjorde Mahmud Tarzi samma insats med sin penna som Nadir Shah med sitt svärd", skriver Chalilullah Chalili, en av Afghanistans största poeter, fram till sin död var verksam i kampen mot den sovjetiska ockupationen.

Mahmud Tarzi (1868—1935) var den afghanska upplysningens grundläggare. Tillika grundlade han den moderna afghanska litteraturen och en upplyst, nationell och islamsk ideologi.

Tarzis far, Gholam Muhammad Khan, var guvernör i Kandahar och skrev dikter i poeten Bedils stil, s k indisk stil. Under pseudonymen Tarzi (stilist) skrev han en divan med över 20 000 verser.

När Abdurrahman Khan kom till makten på 1860-talet råkade Tarzi i onåd och jagades i landsflykt. På vägen ut — i Ghazni — föddes sonen Mahmud. Han växte upp i Irak, Syrien och Turkiet. Genom fadern blev han bekant med Djamalludin al-Afghani (död

1897), som levde i landsflykt i Istanbul.

Mahmud Tarzi började själv skriva och var enormt produktiv, till synes ostörd av att han fick 20 barn (!) tillsammans med sin syrisk hustru. "Upplysningens skola" (Dabistoni maarif), "En 29 dagars resa i Asien, Afrika och Europa" var några verk från exilen.

När kung Abdurrahman Khan dog kallade tronföljaren Habibullah hem de landsflyktiga. Mahmud var 35 år när han kom hem 1903, och frapperades av efterblivenheten. Moderniseringsens första stappande steg hade just tagits, bl a hade landets första läroverk, Habibia, grundats.

Tarzi själv var redan berömd och lyckan log mot honom. Habibullah Chan gifte bort två av sina söner, Amanullah och Injatullah, med döttrar till Tarzi.

Tarzi fick till att börja med uppdraget att leda en statlig översättningsbyrå. Han var sympatiskt inställd till de s k unga afghanernas rörelse (reformallskapet "Masjruta", senare kallat det afghanska brödraskapet "Ichwani-afghan"). Men 1909 sprängdes unga afghanernas organisation av Habibullah, som stod under britternas ständiga tryck.

Det drabbade dock inte Tarzi som 1911 kunde starta sitt tidningsprojekt, Siradj-ul Achbar, "Nyhetslyktan", som utkom två gånger i månaden med först 12 sidor, sedan 16 sidor.

Tarzi hade stöd av Amanullah och läroverksungdomen och lanserade ett enkelt program: Krig mot England på Turkiets sida, inre reformer, konstitution.

Tidningen mötte dock hårt motstånd från de s k gammela afghanerna, som fylkats kring en annan prins, Nasrullah Chan, som fördömde västermiseringen av hovet och förlitade sig på tysk hjälp mot britterna.

Siradj kallas ibland den första afghanska tidningen. Men 1873 hade den första litografipressen importerats från Indien, och en tidning, *Sjams un nachar* kunde utkomma i tre år innan den stängdes på grund av brittiska påtryckningar.

Tarzi hade till sin hjälp några skickliga illustratörer. Tidningen skrev på ett enkelt språk om järnvägar, bilar, post, telegraf, radio, kosmografi, meteorologi, geologi och lingvistik.

I tidningen fördömde Tarzi bruket av vin och haschisch, och uppmanade ungdomen att ta vara på varje sekund. Han predikade jordförbättring för bönderna och talade sig varm för kvinnornas likaberättigande. Av upplagan som steg från 1000 till 1600 exemplar beräknas åtminstone 100 ha prenumererats av upplysta kvinnor i Kabul. Tarzi propagerade även för de afghanska språkens likaberättigande.

I tidningen publicerades flera av Jules Vernes romaner i Tarzis egen översättning (från turkiska): "En världsomsegling under haven", "Den hemlighetsfulla ön", "Fem veckor i en luftballong". Han vurnade för den europeiska berättarstilen, och ville överbygga den klyfta mellan litterärt språk och folkspråk som var särskilt tydlig för den persisktalande befolkningen.

Men Tarzi förespråkade alls inte ett skrotande av de nationella formerna. Tvärtom utnyttjade han gasellen och charbait (fyrradiga dikter) för moderna syften.

Han skrev mängder av didaktiska gaseller med rubriker som Skolan, Pennan, Boken, Tidningen, Mutan, Vapen och Röda halvmånen.

Lyssna här hur han förklarar mutans innebörd:

"Mutan är förtryckarens mask och bacill som får jorden att skälv av fruktan och skräck. Vad är en muta? Vem tar den och vem ger den? Den som gör verkligheten överklag..... Alla mutor är i sanning tyranni och ädel den som säger nej därtill."
(1915)

Det är viktigt att förstå att Tarzi inte var ute efter att vända upp och ner på landet och allt som av tradition hölls heligt. Han var själv en djupt övertygad muslim.

För den vars främsta mål var kampen för oavhängighet var islam ett viktigt vapen. Eftersom Afghanistan var det enda islamiska land som aldrig förslavats helt av Europa fick landet rentav en messiansk roll. Afghanerna var ett utvalt folk, som skulle leda Österns befrielse från det europeiska oket.

Tarzis reformism kunde alltså ta formen av försvar för islams renhet. När han talade för folkupplysningen kunde han påminna om storhetstiden för islamsk vetenskap.

"Man måste välja mellan kunskap och mörker", skrev Tarzi. "Tidningen (Siradj) är nu landets och folkets röst. Bara vilda stammar och nomader saknar tidningar idag. Därför är tidningsutgivning nödvändig för Afghanistan. Tidningen är en spegel, som återger världen, det är ett skarpt vapen i kampen mot landets fiender... Det är en äng där varje människa kan plocka sig en blomma. Vår tidning är nyttig för alla klasser".

Tarzi arbetade i många genrer. Främst var han poet, även om han 1915 förklarade han att övergett lyriken (ett löfte han bröt några år senare). Ofta använde han en- eller tvåradiga verser av egna eller andras penna för att belysa sina politiska tankar. Här några exempel:

*Om myrorna förenas,
river de ett mäktigt lejon i stycken*

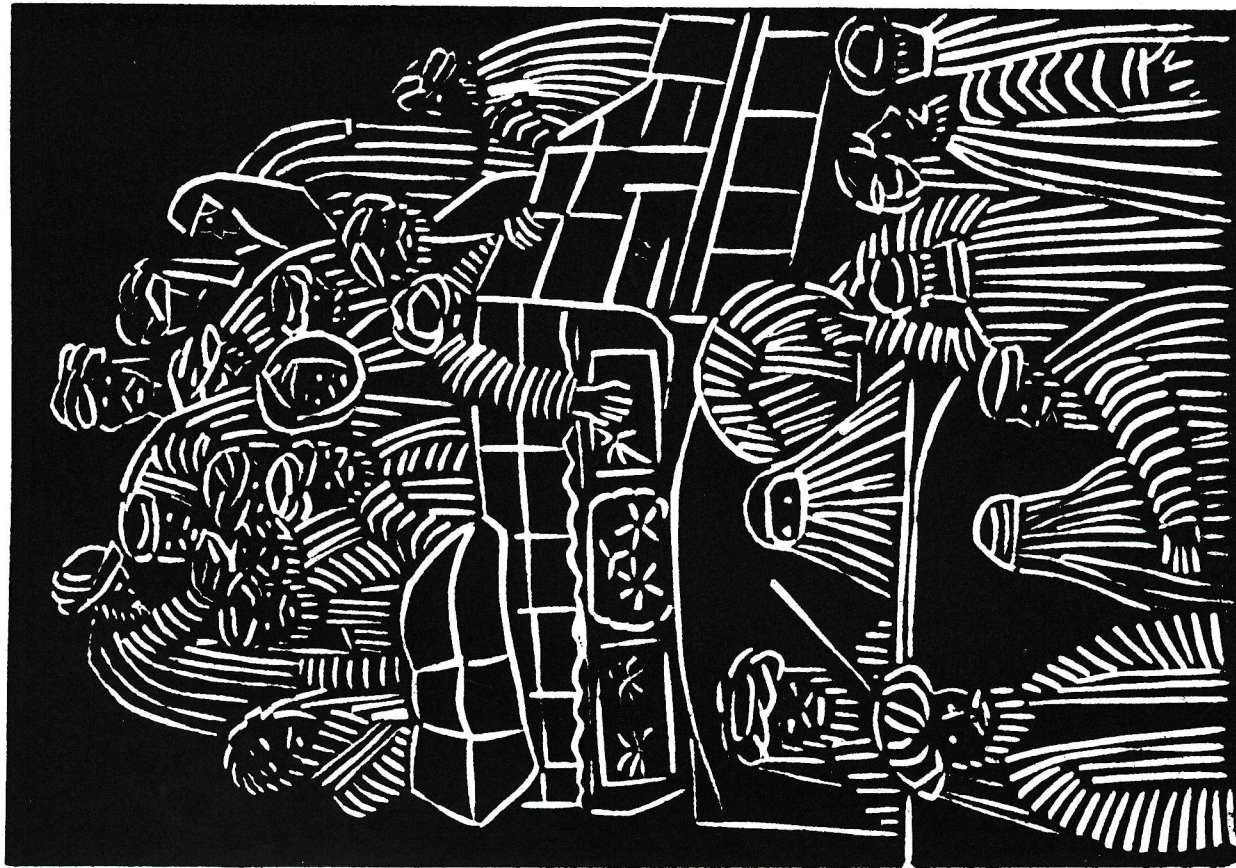
*Ge alla dina krafter till fosterlandets framsteg
Och alla svårigheters gift förvandlas till sötsaker i din mun*

Ett bra år visar sig på våren

Förståndet sitter i huvudet, inte i åren

Principen att lita till egna krafter illustrerades med följande talesätt:

*Inget kan klia min rygg
utom mina fingrar och naglar*

Bussen lastas. Linoleumsnitt av Gun Kessle

Och om de europeiska makternas intriger skrev han:

*Fem fingrar på handen, bror
men de är inte lika*

Med stöd av den persiska lyrikens klassiker, Hafez och Saadi manade han frihetskämparna att inte sky någon list, ty:

*En nyttig lögn står högre i kurs än en skadlig sanning
Var inte intrigant men ljug för en god sak
Följ Saadis ord, var välvillig i dina råd
Säg dina vänner sanningen, och fienden en lögn
Hela politiken finns i Hafez' och Saadis dikter
För ädelmodets och hövlighetens skull — tänk ut en lögn.*

Det skarpa politiska budskapet ledde till att Siradj förbjöds i såväl Ryssland som Indien. I Peshawar gav britterna ut tidningen "Afghanen", där det hette att de afghanerna som levde under brittiskt styre var lyckligast. Tarzi svarade med hån, satir och polemik. Han kallade britterna för "Ahriman" (djävulen), och var ofta så frän att det oroad Habibullah. Förhållandet till hovet var ofta spänt och ledde till konfiskeringar, fängslanden av tidningens redaktörer och mordhot mot Tarzi.

När Habibullah 1919 föll offer för attentatsmän lyckades Amanullah ta makten och skyndade sig att utnämna Tarzi till utrikesminister. Inom några månader skulle den nya regeringen ha erövrat full oavhängighet åt landet och inlett viktiga reformer.

Administrationn stärktes. Den första författningen antogs 1923. Nationella bolag, skerkat, sattes upp för att få igång en industri. Stammarna berövades beskattningsrätten. Nya skolor, däribland 1921 den första kvinnliga skolan, grundades.

Men motståndet mot moderniseringspolitiken växte, underblåst av Britiska Indien. Mullorna spred lögnaktiga historier om Tarzis leverne som ambassadör i Paris (1923—26) och Amanullahs resor till Europa.

1928 störtades Amanullah i en kupp, och Baija-ye Saqqao ("Vattenbärens son") grep för en kort tid makten.

Tarzi tvingades gå i landsflykt en andra gång, och levde resten av sitt liv i Istanbul. I en satirisk dikt återgav han senare en brittisk diplomats syn på Amanullahs störtande:

*"När ingen ryss kan siktas på världshaven
blir Indien lugnt och säkert.
Östersjön och Medelhavet är öppet för dem,
om jag jagar ut dem därifrån är det en garanti för säkerhet
Den andra väg de har till Indien,
den raka vägen, är ett dubbelt hot.
Vägen genom Afghanistan.*

Det är ett väldigt hot som ständigt oroar mig.
Så länge Afghanistan inte står under mitt beskydd, blir jag inte lugn
Från den dag det landet blev oavhängigt hotar det oss
Om Afghanistan sluter förbund med de röda
ser jag hur Indien — mitt hjärta — skiljs från min kropp.
Jag har vidtagit nödvändiga åtgärder; använt bedrägeri och mutor.
Men intet har hjälpt
Humphries använde pengar, Lawrence bedrägeri
Det fungerade på åsnor
Alla dörar, mörkmän och tjuvar reste de mot regeringen.
De gjorde uppror under förespegling att kämpa mot 'de otrognas
styre'.
En tjuv kom till makten, men det hjälpte inte heller."

Tarzi var ingen trångsynt nationalist. Han såg det gemensamma i de förtrycktas strävande. Hans känslor sattes i svall också när andra drabbades. När Japan invaderade Manchuriet 1931 reagerade Tarzi med en dikt, där han fördömde Nationernas förbunds hycklande roll:

"Vad är det för oro jag ser bland människorna?
I Genève ser jag bedrägeri och tomhet
Alla kräver högljutt en varakrigsfred
I verkligheten vill de krig
Mötet kallas internationellt
men bara till namnet handlar det om avrustning
Från alla jorden hörn ser män, kvinnor, gamla och unga
med hopp mot Genève
Den sicilianske lorden som talade på första dagen pratade strunt
Det olyckliga Kina bad om hjälp och sa:

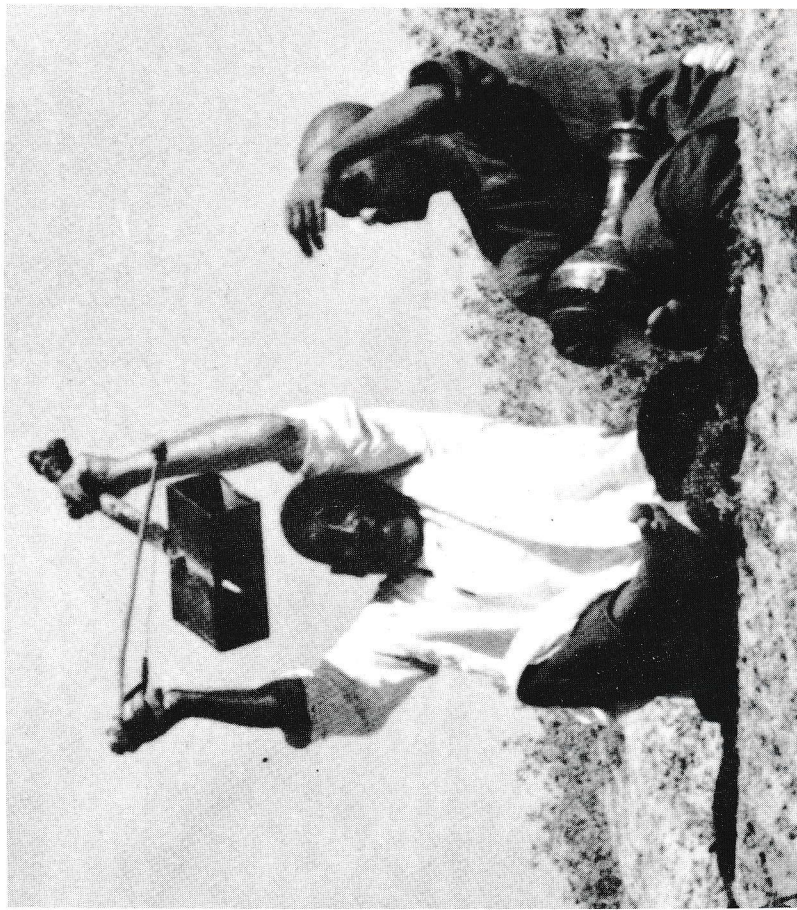
'Vad är det för människor, vad är det för möte — alltsammans är lögn!
Det är ett skämt och ett meningslöst möte.
Varken jag eller mänskligheten ser någon nytta med det
Jag är en stackare under Japans häl
Hon sliter sönder mig
Jag är medlem i Nationernas förbund, men du bryr dig inte om mig
Om jag förvandlas till stoff rör det dig inte, som förr
tänker du bara på guld.
Ordföranden för detta möte, den sicilianske lorden
talade med klunen tunga — men jag förstod:
Kina ska inte föra sånt väsen utan vara lugnt
I Manchuriets avstyckning ser jag en pant för säkerhet'.

Och i en annan dikt hette det:

*Se! Den mänskliga civilisationen
har blivit en leksak i händerna på ett fåtal!
I London, Paris, Rom och Chicago
ser du ett fåtal, som hugger huvudet av miljoner!*

Tarzi dog i exilen, men många av hans insatser var bestående. Rader av tidskrifter som var betydande in på 1970-talet (Anis, Eslah m fl) gick tillbaka på Tarzis insatser. Och en blygsam bokutgivning kom igång.

Källa: Sabir Mirzoev: "Literaturno-prosvetitel'skaja dejatel'nost Machmuda Tarzi i ego gazeta 'Siradzj-ul-Achbar'" (Dusjanbe 1973).

Fåraherde-musikanter i Afghanistan. Foto Günes Karabuda.

Balzac i Kina

av Xia Min

Översättning från franska av Jan Stolpe

Balzac är den franske författare som fått störst uppskattning och spridning i Kina. **Xia Min** leder den grupp översättare som arbetar med att ge ut Balzacs samlade verk. Vi återger här det tal Xia Min höll när hon den 19 oktober 1991 överlämnade den kompletta kinesiska översättningen av *Den mänskliga komedien* till la Maison de Balzac i Paris.

Talet har tidigare publicerats i nr 45, 1991 av **Le Courrier balzacien**, organ för *La Société des Amis d'Honoré de Balzac et de la Maison de Balzac*.

Jag är mycket glad att jag kan komma till er första hand tillkommer den franska litteraturen, som har frambragt den stora gestalt ratur vägnar överlämna den fullständiga kinesiska översättningen av *Den mänskliga komedien* till Maison de Balzac. Som ni ser är det en mycket vacker upplaga, särskilt om man betänker att den är framställd i ett utvecklingsland som Kina. Ingen kan föreställa sig vilket enormt arbete detta representerar. Dessutom måste jag betona att översättningarna har en kvalitet som bara sällan uppnåtts för andra utländska verk som utgivits på kinesiska. Av alla dessa skäl känner jag mig särskilt hedrad att kunna presentera denna upplaga för er. Men jag är också medveten om att äran i

franska litteraturen lika uppskattad av kinesiska forskare. *Litterära mästerverk från hela världen*, som omfattar 200 titlar utvalda och utgivna av Institutet för utforskning av utländsk litteratur vid Samhällsvetenskapliga Akademien, bokförlaget Folkets Litteratur och förlaget Översatta böcker i Shanghai tillsammans, kommer ett fyrtio-tal titlar från den franska litteraturen, vilket är den största andelen för ett språkområde. Franska verk från 1700- och 1800-talen har utövat ett mycket betydande inflytande i Kina; författare som Voltaire, Rousseau, Balzac, Stendhal, Hugo, Mérimée, Sand, Flaubert, Zola, Maupassant, France och Rolland är mycket kända och omtyckta i Kina. Sedan Kina öppnades vid 1970-talets slut har de franska 1900-talsförfattarna steg för steg nått kinesiska läsare, men författare som Proust, Gide, Mauriac, Sartre och Camus förblir i huvudsak läsning för specialister på litteratur och humaniora, de är svårare för den stora publiken än litteraturen från 1700- och 1800-tal.

Enligt statistiken har man under de trettio åren från Folkrepubliken grundande 1949 till 1966 (det år då "kulturrevolutionen" startade) publicerat ett hundratal franska litterära verk. Och från 1977 och till idag har nära 500 franska verk getts ut, därav 400 klassiker och över 100 verk från 1900-talet. Av alla franska författare är Balzac utan tvivel den mest uppskattade bland kineserna. Representerativa verk som *Pappa Goriot* och *Eugénie Grandet* är populära i städerna. Vid vårfesten i år kunde man höra teaterpjäsen *Mercaderi* i en utsändning från Radio Peking.

Balzac var en av de första franska författarna som översattes till kinesiska. 1915

överförde Lin Shu, en tidig kinesisk översättare, *Adieu* till klassisk kinesiska under titeln *Berättelse om begravningsången*. På trettio- och fyrtiotalet utgav översättare som Xiu Xiachun, Sheng Cheng, Gao Mingkai, Mu Mutian och andra *Eugénie Grandet*, *Pappa Goriot*, *Förlorade illusioner*, *Liljan i dalen*, *Lantänkaren*, *Testamentet* (*Ursule Mirouet*), *Antikabinettet*, *La Muse du département*, *Kusin Bette*, *La Rabouilleuse*, *La Vieille Fille*, *De vises sten* m fl. Fram till Folkrepublikens grundande 1949 hade 22 verk av Balzac redan översatts och publicerats i Kina.

Det bör påpekas att detta var en period då de kinesiska översättarna började få sina första erfarenheter och utveckla sin konst; det var oundvikligt att dessa texter fick en alltför stark prägel av översättningar, och ibland hittar man meningar som är för långa och sträcker sig över flera rader. Det gör de översatta texterna i viss mån oläsliga och utgör ett hinder för deras spridning. Det var först med Fu Lei som Balzacs romaner började tillhöra de mest lästa av alla utländska författare.

Fu Lei började översätta franska böcker på 1940-talet. Han var en kunnig, envis och fordrande översättare. Han var också en beläst man med stora kunskaper om kinesisk och fransk litteratur. För honom är översättandet en särskild konst, och översättaren måste förbli trogen mot tankesättningen, temperamentet och stilen hos originalförfattaren, och för att vara det är det nödvändigt att han företar ett omskapande. Fu Lei putsade, cisleterade och ändrade sina texter oupphörligt tills varje person hade ett språk och en stil som var säregen för honom. Han vittjade skickligt olika

slags texter — kontrakt, annonser, rättsgångsprotokoll — för att få inspiration i sin praktik. Till slut lyckades han överskrifva barriärerna mellan de båda språken. Det är därför hans översättningar är flytande och naturliga, som om han skrev direkt på sitt modersmål. Han har gjort utmärkta översättningar av Voltaire och Romain Rolland, men i synnerhet har han bidragit till översättandet av Balzacs verk. 1954 utgavs Fu

Leis versioner av *Eugénie Grandet*, *Pappa Goriot*, *Kusin Pons* och *Kusin Bette* av förlaget Folkets Litteratur, och det var en stor händelse. Vissa avsnitt i *Eugénie Grandet* användes till och med i läroböcker för mellanstadiet. Mellan 1955 och 1966 utgav samma förlag *Testamentet*, *La Rabouilleuse*, *Kyrkoherden i Tours*, *Pierrette*, *Överste Chabert*, *Honorine* och *L'Interdiction* i Fu Leis översättning, alla mycket uppskattade av läsarna. Hans två sista manuskript, *Förlorade illusioner* och *César Birotteau*, låg fortfarande på tryckeriet 1966 när "kulturrevolutionen" bröt ut, då denne framstående översättare tragiskt nog förkortade sitt liv.

Förlusten var oersättlig. Nu ställde man sig frågan: Finns det någon annan som kan översätta Balzac lika bra som Fu Lei?

Svaret var ja. Efter den så kallade kulturrevolutionen inledde den kinesiska regeringen en period präglad av öppenhet och reform. Kina upplevde en period av våldsam läsinträsse mellan 1977 och 1982. Alla jagade efter böcker, den kinesiska och utländska litteraturens mästerverk trycktes ofta i upplagor på flera hundra tusen exemplar. Läsning var så stor att man ofta förgäves letade efter en bestseller på marknaden. Fu Leis alla Balzacöversättningar utgavs på nytt; *Förlorade illusioner* och *César Birotteau*, de sista översättningar han hann fullborda i livet, kunde äntligen utkomma. Samtidigt framträdde nya begärade översättare och deras första försök var mycket lyckade.

1982 var det tre Balzacöversättningar på förlaget Folkets Litteratur som tilldrog sig särskilt intresse. Det var *Les Employés*, *Chagrängsskinnet* och *Histoire des Treize*, översatta av Zhi Zhongyun, Liang Jun respektive Yuan Shuren.

Fru Zhi, forskningsledare vid USA-institutet vid Samhällsvetenskapliga Akademien, där hon också är rektor, är en utmärkt översättare från engelska. Franskan är bara hennes andraspråk, men hon har redan uppnått mästernivå. Efter *Les Employés* grep hon sig an med *Bönderna*. Tyvärr hindras hon av sina uppgifter som rektor att ägna sig helt och hållet åt denna uppgift.

Liang Jun är meriterad redaktör vid förlaget Folkets Litteratur. I tio års tid har han ägnat all fritid åt sin översättning av

Chagrängsskinnet, som han till slut har putsat så att resultatet har blivit mycket tillfredsställande.

Och den tredje av dessa översättare, fru Yuan Shuren (Suzanne Yuan), är professor vid Språkinstitutet. Med sin perfekta behärskning av båda språken, kinesiskan och franskan, är hennes översättning av mästartklass och beundrad av alla hennes kollegor. Efter Fu Lei är fru Yuan den som har bidragit mest till Balzacöversättandet. Hittills har hon översatt åtta verk i *Den mänskliga komedien* liksom förorden och efterorden. I kinesiska skrivtecken omfattar det 1,8 miljon tecken.

De tre översättarnas lysande framgångar entusiasmerade översättarna och förläggarna, och de kinesiska läsarna började nu drömma om att en dag få läsa hela *Den mänskliga komedien*.

Med stöd från Kulturministeriet och Statliga departementet för trycksaker påtog sig förlaget Folkets Litteratur uppgiften att utge samlade och valda verk av stora för-

fattare ur världslitteraturen. Ur den franska litteraturen beslöt man att börja med Balzac. Året efter utsågs jag att organisera och leda arbetet med att översätta, revidera och utge Balzacs samlade verk. Jag var medveten om att det var en betydelsefull uppgift och jag var också rörd av den stora äran. Jag tänkte nogga igenom vad som krävdes för att kunna fullborda en så monumental uppgift och vilka hinder som måste övervinnas.

Som jag sade nyss är Balzac den viktigaste franska författaren för de kinesiska läsarna. I alla humanistiska fakulteter i Kina studerar man och forskar på Balzac. Det finns också ett starkt krav från forskarnas och professoreernas sida (även från dem som inte kan läsa honom i original) att hans samlade verk en dag skall ges ut på kinesiska. För den stora publiken innebär det oroliga livet under "kulturrevolutionen" och ljuset från en ny tidsålder som de sedan tyckte sig ana att de fördes närmare denne store författare: de sociala fenomenen och problem som han har skildrat, analysen av personerna, de mänskliga varelsemas passioner och svagheter, deras dygder och laster, deras goda egenskaper och deras brister... allt detta utgör en del av kinesernas vardagserfarenhet. Balzacs djupa, filosofiska reflexioner och hans genomträngande blick är som en uppenbarelse för kineserna och framkallar häftiga reaktioner. Det är anledningen till att människor från alla håll, intelligentian såväl som de arbetande massorna, ofta skriver till oss för att kräva verk av Balzac.

Jag tänkte också igenom vad vi hade att utgå ifrån i vårt arbete. Fu Lei hade redan lagt en stabil grund med sina översättningar som tillsammans utgör 2,2 miljoner tec-

ken, eller en fjärdedel av hela *Den mänskliga komedien*. Dessutom hade vi redan en rad nya begåvningar som var fullt kapabla för uppgiften.

Så gick jag igång med detsamma. Jag började med att rekrytera åtta medarbetare bland de bästa översättarna för att bilda en redaktions- och granskningsgrupp. Vi räknade med att kunna färdigställa *Den mänskliga komedien* på sju år (1984—1990) och avsluta resten på fyra år (1991—1994).

Så grep vi oss an med arbetet. Men som väntat stötte vi på oerhörda svårigheter. Av de fyrtio romaner ur *Den mänskliga komedien* som hade utgivits mellan 1949 och 1983 var det bara ett tjugotal som kunde ingå i vår fullständiga utgåva, även om en del av dessa behövde minutiösa förbättringar. Eftersom vi hade valt Pléiade-upplagan som grund måste vi dessutom gå igenom dem mot denna, omarbete noterna, granska den kinesiska transkriptionen av person- och ortnamn och göra den enhetlig.

Vi skulle också skriva förord för att presentera och kommentera Balzacs verk. Själv har jag således författat den allmänna inledningen: "Balzac, en litteraturs Pro-metheus", och skrivit förord, till exempel till *Histoire des Treize* ("En målning skildring av 1800-talets Frankrike") och *Chagrängskinnnet* ("En realistisk roman under det absurda sken").

Men det svåraste problemet förblev översättningen. *Den mänskliga komedien* är en sannskyldig encyklopedi. Vi var litterära översättare och visste praktiskt taget ingenting om fysik, kemi, biologi... och Balzacs

metafysik blev en svårnöt för oss. Ingen av oss hade någonsin läst Swedenborg, och verk som *Séraphita*, *Les Proscrits* och *Louis Lambert* blev verkliga stötestenar.

Som tur var hade vi en mycket framskriden översättare bland oss, Zhang Guanayo, professor i franska vid Pekings universitet; han är en omåttligt lärd person och har läst teologiska verk, och han lånade termer från översättningar av buddhistiska sutror och Bibeln. Därför har hans översättning av *Séraphita* en behagfull charm, han har

lyckats skildra det pittoreska norska landskapet på ett hänförande sätt; med hans penna tolkas det drömlika klimatet på ett rättvisande sätt. Den stränga klarheten i *Les Proscrits* har återgetts på ett lika omdömesgillt sätt i hans översättning.

Det är inte bara "paradisänglarna" i Balzacs verk som har gett oss svåra bekymmer; "avgrundens djävlar" i samhället var lika svåra att klara för oss. Fångarnas jargong i *Kurtisanernas liv* är fullständigt okänd för oss litteratörer, liksom deras seder och vanor. För att hitta adekvata tolkningar letade fru Yuan i detektivromaner. Hon är en flitig

arbetare och har bland annat översatt *Modeste Mignon*, *Äktenskapskontraktet*, *La Vieille Fille*, *La Muse du département*, *Gambara* och *Adieu*.

Men som alla vet är Balzacs stil ibland tung. Det utgör en annan svårighet vid översättandet. Alla kinesiska översättare är överens om att när det gäller Balzac så blir översättandet ett utnötningskrig. Eftersom bisatser inte existerar i kinesiskan är ett förklarande led inne i sats tabu enligt vårt språks estetiska kriterier... Och här har vi det verkliga hindret för många översättare, som har misslyckats. Här var Fu Lei den förste som tog sig över språkbarriären, och hans erfarenheter med en återskapande metod har utgjort en stark inspiration för vår generations översättare. Vitvingas alltså erkänna att det som utgör kännetecknet för en god översättning — estetisk fulländning och trohet mot originaltexten — kräver långvarigt arbete av oss.

Jag vill gärna betona att alla översättarna är professorer eller välkända forskare, och att de också har officiella uppdrag och verksamheter. Därför har de tvingats ägna sin fritid åt översättandet. Och eftersom vi redan hade tillkännagett i pressen att vi skulle utge den fullständiga upplagan av *Den mänskliga komedien* om sju år tvingades vi arbeta för fullt, dag och natt.

När Balzac kunde skriva dessa stora romaner vid ljusets sken under oräknliga vita nätter så hade vi ingen anledning att spara på krafterna för att föra ut dem till de kinesiska läsarna!

I oktober 1984 utkom till slut den första volymen, och sedan utkom tre fyra volymer om året, var och en i en upplaga på

tio tusen exemplar. Och idag har ni allihop här. Jag är mycket stolt över detta.

Innan jag slutar mitt tal måste jag uttrycka vår tacksamhet mot Kulturministeriet, Statsdepartementet för trycksaker och för laget Folkets Litteratur för det stöd i fråga om mänskliga och ekonomiska resurser som de har gett oss; utan det hade vi inte åstadkommit någonting.

Jag vill också tacka de lärda personer, balzaciener och forskare, medlemmar av min grupp och andra som inte tillhör den, som alla har gått in för denna ärorika uppgift och ägnat den all sin energi och begåvning. Jag skall inte trötta er med någon lång lista över kolleger och medarbetare. Jag nöjer mig med att stanna här och försäkra er att vi kommer att fortsätta vårt arbete. I år har vi redan påbörjat översättningen av *Contes drôlatiques*, teaterpjäserna och *Oeuvres diverses*. En annan utgåva av Valda verk av Balzac i tio band har redan utkommit, och de samlade verken planeras utkomma 1994; jag är övertygad om att vi kan hålla det löftet.

Vinjet: teckning av Chr. Vogel von Vogelstein

Iakttagare av världen

Grafikern Olof Sandahl presenteras av Kim Nicklasson

Självporträtt. Träsnitt av Olof Sandahl.

Denna text är en förkortad version av den introduktion som ingår i boken *Ur vår tids grafik 14: Olof Sandahl*, Samlagrafiks förlag

Med rötterna fast förankrade i sextiotalsupproren har Olof Sandahl entydigt tagit ställning för konsten som viktig kommunikationsled. Med sina bilder har han redogjort för sina iakttagelser av världen. Där finns ofta en symbolisk udd och definitivt alltid ett ställningstagande. Han vill tydliggöra samband och företeelser som kanske inte framstår så klara för alla och envar. Därmed ställde han sig också utanför de internationella strömningarna under sjuttio-talet. De fashionabla gallerierna var inte hans värdjoberna. I stället sökte han sig till tidskrifter och böcker för att få möjligheter att uttrycka sin syn på världen och dess människor.

Den sociala isolering som utmärkt en stor del av gallerikonsten under åttiotalet har aldrig lockat Olof Sandahl. För honom blir bild aldrig enbart estetik. Därtill är världens rop alltför påträngande. Redan tidigt insåg han att någon måste ge röst åt allt detta som finns omkring oss. Bilderna blev hans naturliga språk. Ibland kompletterar han sina bilder med dikter.

För den som betraktar sin konst som en medveten handling för att skapa kommunikation ter det sig säkerligen ganska självklart att ta ställning för de förtäckta och visa sin solidaritet. Vi har lärt oss att se Olof Sandahls bilder som politiska. Och han har själv ingenting emot beteckningen, men

nyanserar begreppet en smula när han i sin dikt- och bildbok *På tidens flotte konstaterar*:

—Att försvara den vietnamesiska revolutionen. Att protestera mot förtrycket av dom latinamerikanska folken. Att delta i kampen mot det vita våldet i Sydafrika. Är sådana självklara ställningstaganden politiska, ja då är jag politisk konstnär. Men engagemang är inget entydigt begrepp. Den gotländska sommarens olika ansikten har också känts angeläget att beskriva och förmedla.

Olof Sandahls bilder har mycket av agentfilmernas action och spänning. Ofta handlar bilderna om den utsatta och ensamma människan, den lilla individen ställd mot den stora makten. Ibland blir bilderna som direkta utsnitt ur en spionfilms mest nervpirrande avsnitt. Vi ser de mäktiga diktorerna resa sig som väldiga berg och den jagade människan.

I sin övertygelse om solidaritetens nödvändighet kan Olof Sandagl ibland påminna om Brecht och Eisler. Med sina

snabba snitt i tidens ström för han ett vänsterarv vidare och försöker uppenbara för oss hur det egentligen står till med världen och oss själva. Med författaren Hans Fallada har han också den insikten gemensam att människan är en varg bland vargar i vissa situationer. Det är människan själv som är människans värste fiende.

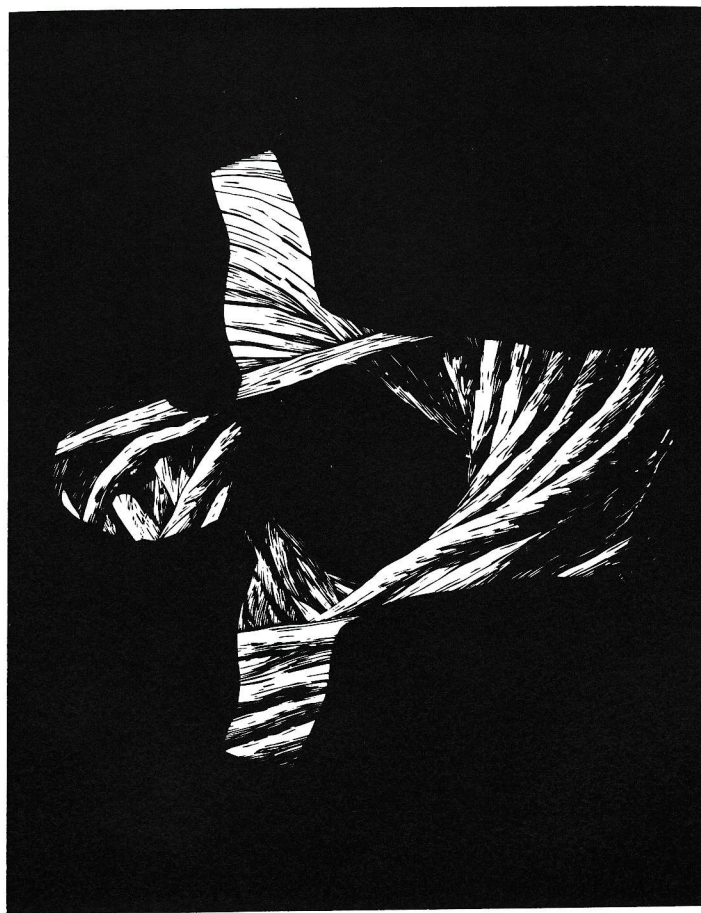
Revolutionen måste ständigt hållas levande. Det är en tes som vi först i skuggan av systemsammanbrotten i Östeuropa kan inse hela betydelsen av. För Olof Sandahl har det varit självklart att hålla revolten och upproret levande i konsten. Och det är just i hans sätt att levandegöra människans okuvliga krafter som bilderna får ett inbyggt hopp trots allt. Mit i språnget undan förtrycket och genom den svårta som är vår tillvaro, kan människan skymta ett ljus som friläggs i intima scener där det hud-nära och poetiska lämnas fritt spelrum. Rakt genom alla skrämmande agentfilmsscener går en ton av varm tillgivenhet. Någonstans också i de mest våldsamma kontrasterna mellan makt och maktlöshet finns en möjlighet, en slags flyktväg till det personliga tilltalets innerlighet.

Yvonne III,
träsnitt 1990

Öppet landskap (från Gotland). Linosnitt 1974

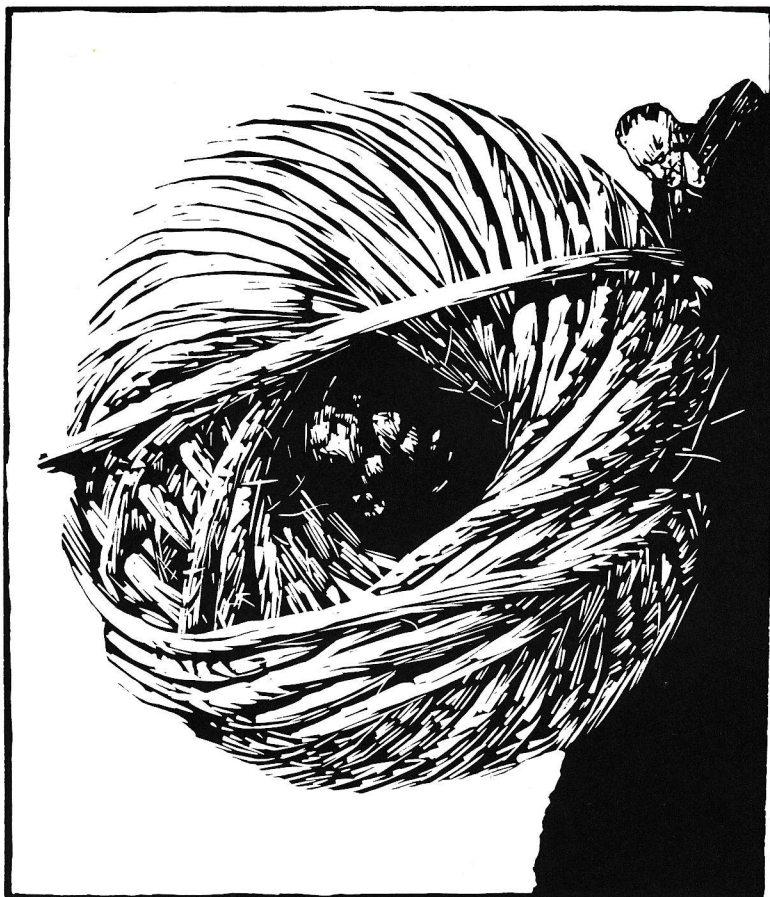
Spartacus. Träsnitt 1976

Ur "På tidens flotte", 1977

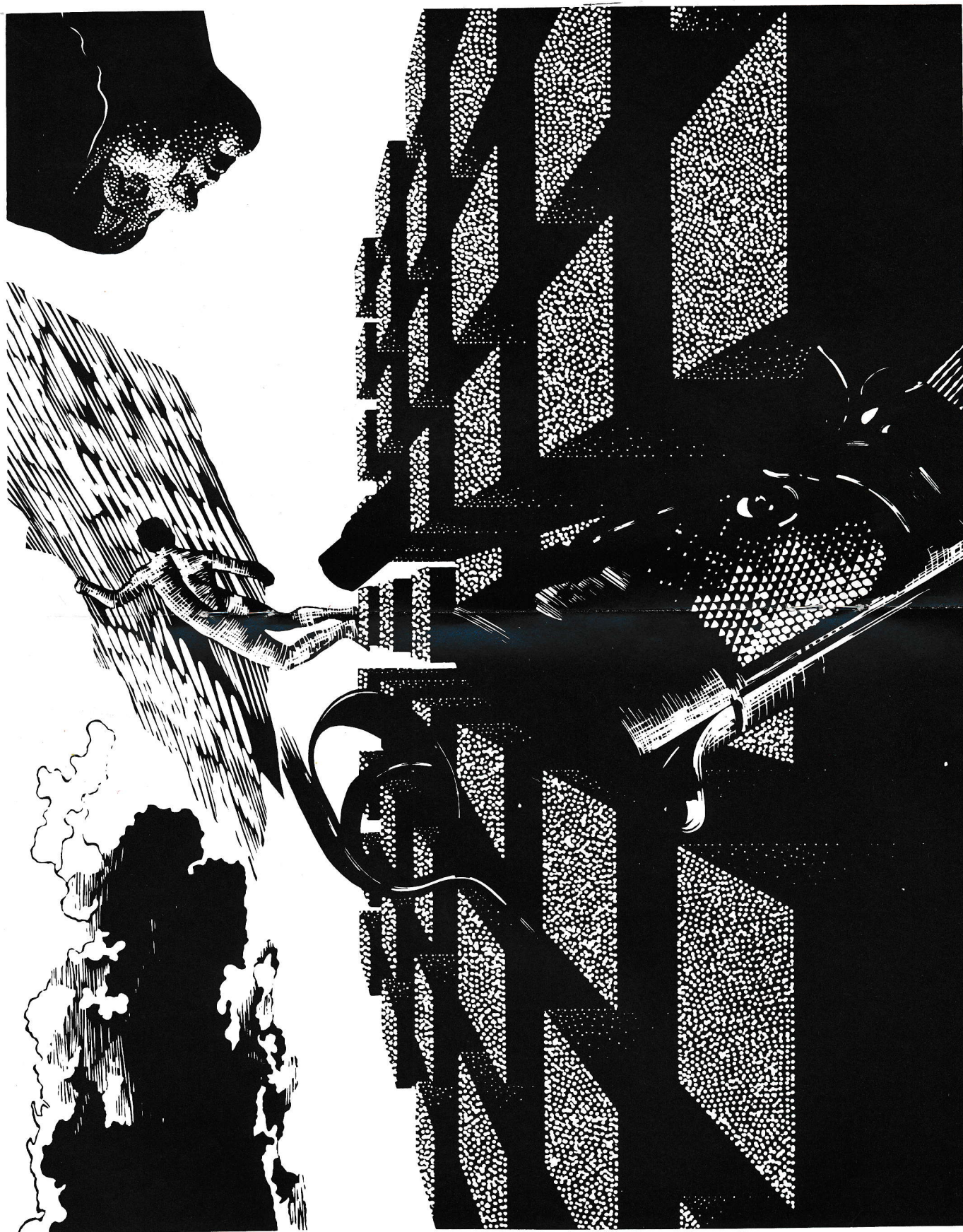
Omslag till tidskriften Kommentar nr 9-10/1979

I rullning. Linosnitt 1973.

Linosnitt

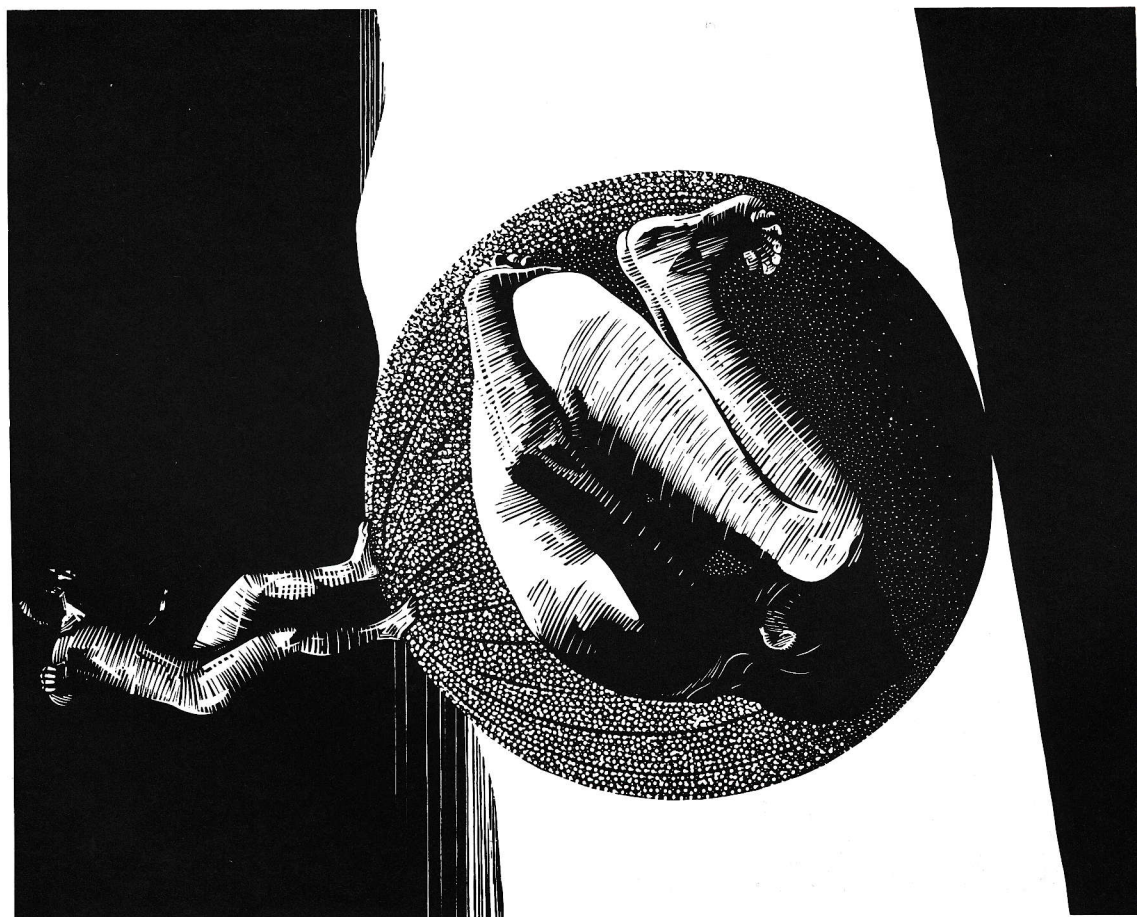
Jagad.
Linocut
1976

Fyndet. Linosnitt 1884

Träsnitt 1884

Utför. Linosnitt 1984

Fri. Linosnitt 1985

Hemmamatch

en novell av Ove Jungbeck

Att aldrig få spela en hemmamatch sätter sina spår. Olle hade aldrig spelat någon hemmamatch. Han började förstå att livet skulle rinna honom ur händerna, om han inte gjorde något åt saken.

Olle var målare till yrket. Färgerna hade skapat en person han inte var nöjd med. Han hade börjat glömma saker och ting, blev lätt irriterad. Intraset för kvinnor slocknade. Han ramlade ner i systemet. Det blev sämre med kunder. Han kom efter med skatter. Han såg på TV och läste i tidningar om hur farligt hans liv var.

Olle måste ta tag i sitt liv, måste få en hemmaplan. Ringde därför till en läkare i kvarteret. Fick en tid. När dagen väl var inne gick han dit, gick med tunga steg. Ingen lämnar en identitet utan smärta. Utanför porten satt en stor skylt med läkarens namn. Allmänläkare. Kanske förstår sig en sådan på människor.

Olle gick fram till dörren till själva mottagningen. Tryckte på ringklockan. Tystnad. Efter ett tag öppnade han dörren, hängde av sig jackan i hallen, gick in i

väntrummet. En sköterska uppenbarade sig med ett varmt leende. Hon var i sextioårs-åldern, en mammatyp. Hon frågade honom om hans namn. Sedan gick hon. Han bläddrade lite i tidningarna som låg på bordet. Rummet var pampigt. Här finns resurser, ville miljön säga. Plötsligt kom sköterskan tillbaka:

— Var så god! Doktorn tar emot.

Olle reste sig ur läderstolen som knarrade under honom. I dörren stötte han ihop med en man som var på väg ut. Läkaren satt bakom ett stort skrivbord vid fönstret. Framför bordet fanns en stol. Där satte sig Olle. Samtidigt lät han blicken vandra runt i rummet, som målare alltid brukar göra.

— Var så god och sitt!

Olle som redan satt sig ner svarade inte.

— Vad kan jag hjälpa er med?

— Jag är målare. Måste sluta, må inte bra av färgerna.

— Jaså. Hur märker ni det?

— Tappar minnet ibland. Och så blir jag ofta yr i huvudet. Blir lätt aggressiv.

Läkaren sade inget, plockade bara med

Träsnitt av Bertil Holm. 1991

Bokanmälningar

sina papper. Olle kände att han inte nådde fram med sitt budskap. En kulturkrock, kunde man kanske säga. Läkaren var i mogen ålder, hade säkert stor yrkesstolthet. Olle kunde bara hoppas att han också hade människookärllek.

— Jag skriver en remiss till blodcentralen. Samtidigt som läkaren sträckte över remissen sade han:

— Sextio kronor!

Olle fick fram jämna pengar, reste sig sedan och gick. Snart var han åter ute på Folkungagatan, där livet blomstrade för fullt.

Han vandrade sakta fram mot Sofia kyrka. Klockan visade två på eftermiddagen. Folk gick åt alla håll, var och en försjunken i sina egna tankar. Olle tänkte på läkaren, försökte förstå dennes tankar. Det är inte lätt att hitta någon förklaring. Olle måste hugga av alla förtöjningstamper för att komma vidare. Hur skulle en läkare kunna förstå det?

Olle var snart tillbaka i vardagslunken. Blodcentralen skulle höra av sig. Han kopplade tills vidare bort tankarna på framtiden. En tanke fanns ändå kvar. Kunde man se på blodet hur han mådde? Hans respekt för läkare var stor. Tanken rann ut i sanden. Efter fjorton dagar kom ett meddelande, en kallelse med dag och tid. Olle låg snart på sängen med ärmarna uppkavlad. Sprutor hade aldrig varit hans favoritnöje. Sköterskan missade så klart venen. Nälen gick också av.

— Typiskt!

Sköterskan gick efter en ny nål. Sedan gick det bättre. Olle tittade försiktigt, såg hur sprutan fylldes med blod.

— Nu kan ni vila en stund, sedan är det klart.

— När får man besked?

— Om fjorton dagar skickar vi svaret till er läkare.

Olle tackade och gick, lite mattare i kroppen än innan men ändå nöjd med att han äntligen börjat ta tag i sitt liv.

Dagarna rullade på som vanligt, ända tills sköterskan ringde. Hon meddelade att provet hade kommit, gav honom en ny läkartid.

Måste finnas spår efter lösningsmedel i blodet. Vetenskapen visste redan på sjutonhundratalet att lösningsmedel är farligt att inandas. Det här måste gå vägen, tänkte Olle när han på nytt gick till läkarmottagningen. Där blev han mottagen med samma moderliga värme som första gången. Satte sig i läderfåtöljen, bläddrade lite i en kändistidning.

— Var så god, hördes från dörröppningen.

Olle klev på, satte sig i samma stol som tidigare.

— Jag har tittat på svaret från blodcentralen, inledde läkaren.

Olle var tyst, sökte läkarens blick. Denne bläddrade med sina papper utan att titta upp.

— Blodet ser bra ut!

— Kan jag fortsätta måla, utan risk för min hälsa?

— Ja, det är inget fel på er.

Olle samlade ihop sig för att komma upp ur stolen.

— Det blir femtio kronor.

Olle fick fram plånboken, lade upp en femtiolapp på bordet. Något kvitto orkade han inte be om. Nere på gatan var det liv och kiv som vanligt. Snart var han uppe vid Sofia kyrka. Klockarna ringde. Tankarna började klarna. Om man aldrig får spela en hemmamatch, hur skall man då kunna bli en vinnare?

Med detta nummer inleder Förr och Nu:s två nya recensionsredaktörer sitt arbete.

För *facklitteraturen* ansvarar:

Hans M. Gabrielson

Mellangatan 7, nb

621 57 Visby

Tel 0498-716 95

För *skönlitteraturen* ansvarar:

Lars Iselid

Tunlandsgatan 11 - 1603

502 47 Borås

Tel 033-11 54 77

Läsarna är välkomna att höra av sig till Hans och Lars med idéer, tips och önskemål om böcker attt annäla. Alla recensioner belönas givetvis med boken i fråga; för längre publicerad recension kan medarbetarexemplar komma i fråga.

Vi vill gärna vidga kretsen av recensenter. Värva en ny medarbetare! Lyckas du med det bjuder vi på en helårsprenumeration.

Diderot, samtida exempel

Bilden träffar rakt mellan pannbenen:

Diderot i sin långa, fransiga och slitna nattrock. Håret är rufsigt och sktigt; ansiktet blekt, fårat och plågat. Timmen är sen och ögonen trötta, matta och rödsprängda, kvar finns enbart ett vagt minne som skvallrar om ironins dödade blixar.

Diderot är utsliten, driven till gränsen för en kollaps. Hans arbetsbörda är övermätigt, mer än omänsklig. Han sliter och skriver, han jagar med hotens piska och smickrets morot fram manuskript, han översätter, ändrar och skriver helt om andras undermåliga bidrag.

Allt tycks numera bero på honom. På honom ensam.

Men ännu håller han den glödande pennan i handen. De prydliga, lättlästa och hårt drivna bokstäverna rinner med en vårfors obändiga kraft ur dess vassa spets. Ark läggs till ark. Nonchalant låter han dem singla ner på golvet bredvid skrivbordet. I bakgrunden, vid dörren, ståtrett bud, nervöst och otåligt väntande. Oavbrutet förskjuter den unge mannen kroppens tyngd från den ena till den andra foten. Stressens flaxande fingrar trummar tyst mot låret och i hans öron ringar ännu förläggaren **Le Bretons** — "ett monster av ohederlighet och feghet"

— ilskna, ivriga och påstridiga befallningar. Nästa häfte skall snart gå i tryck.

Encyklopedin kan inte vänta!

Mycket står på spel. Kommissionsärendena väntar. Bokhandlarna väntar. Kunderna frågar och undrar. Censurens gamar är sedan länge beredda att få slå klorna i "filosofernas" arbete. Kanske blir det bokbålet den här gången?! Det är bara en fråga om tid. Tjugo år av sitt liv gav Diderot åt Encyklopedin!

"Jag lever mycket i min morgonrock", kan Diderot skriva i ett brev, "jag läser, jag skriver". "När jag stiger upp på morgonen känner jag en avsmak, en leda, en aversion mot bläck, pennor och böcker."

Denna bild av Diderot — hämtad från hans egna brev — är nödvändig att ha i minnet. Ty alltför ofta framställs Denis Diderot (1713—1784) som lekfull, gäckande, gränsande till det oansvariga; man ser honom som en spjuver som sorglöst och närmast tanklöst lät pennan löpa fritt och galet över arken. Orsaken till denna syn på upplysningstidens ojämförligt störste gestalt är dubbel. Å ena sidan inbjuder Diderots skrifter — lättlästa, uppsluppna och ljuvlydiga — till en lättfärdig och oförstående förståelse. Å andra sidan inbjuder de till en djupare förståelse av den stora människan som han var. Diderot var en av de stora människor som någonsin funnits. Han var en av de stora människor som någonsin funnits. Han var en av de stora människor som någonsin funnits.

sådan tolkning. Tankearbetet bakom eller Diderots avsikter med det han skrev varken syns eller sticker läsaren — likt ett vasst eller manande pekfinger — i ögonen. Därtill var Diderot alltför skicklig i sitt hantverk. Det är den ena förklaringen.

Å andra sidan var — och är! — Diderots roll som författare och upplysningsfilosof problematisk, åtminstone för de akademismens kvamar som skall förvandla historien till blodfattigt bennmjöl och prydliga och förljugna scheman. Diderot står helt enkelt den gängse och fastlagda bilden av den franska Upplysningen. Till skillnad från t.ex. en **d'Alembert** (som snart hopade av arbetet med Encyklopedin) eller en **i teorin** behård materialist som baron **d'Holbach**, till skillnad från dessa stod Denis Diderot — med mer än ett ben — utanför de svassande salongernas och de pudrade och parfymstinkande och mondanterande kretsarna. Diderot förmådde hela tiden röra sig mellan såväl rännstensens folk och vindkupornas utfattiga litteratörer som bland tidens skapliga franska överklass där sådana som **Voltaire** och **d'Alembert** gjort succé och skaffade sig sin utkomst genom stipendier, rikliga gåvor från högt uppsatta adelsmän och välvilliga mecenater.

Diderot vände — i görligaste mån — den världen ryggen. Pennan var för Diderot inte bara hans vapen utan också hans försörjning. Av upplysningstidens alla kända namn var Diderot den ende som verkligen levde av sitt skrivande. Därigenom delade han levnadsvillkor med de andra — inte blott på papper — radikala litteratörer som i mitten av 1700-talet börjat sammanstråla i Paris. Det var detta skrivande trasprole-

tariat som i realiteten beredde väg fram till revolutionen genom sitt ofta av hat glödande och för ministrar och kungligheter mer än djupt kränkande skrivande.

Därmed beseglades Diderots öde. Hans roll i historieskrivningen var given. Ån idag släpar — likt klumpiga bromsklossar — de nedvärderande omdömena efter hans skrifter. Det heter att han är "osammanhängande" och "planlös", att han "saknar koncentration". Diderot är "frivol", heter det alltid med en klädsam frysning eftersom hans böcker jämförs med vår tids normer och språkligt råa uttrycksätt.

De böcker som vi idag äntligen kan läsa i nya utgåvor av Diderot — *Jakob Fata-listen* och *Rameaus brorson* — cirkulerade på Diderots tid enbart i form av handskrivna avskrifter. De nådde inte trycket förrän efter hans död och då inte i Frankrike utan via tyska översättningar. I regel förklarar detta med att Diderot skulle ha saknat intresse för sina böcker, att han skrev "för nöjes skull". Den uppenbara anledningen är självfallet böckernas innehåll. Hade de tryckts hade det inneburit slutet för Diderots möjligheter att verka som fri skriftställare. Han skulle ha riskerat sitt livsverk, Encyklopedin.

Diderots särställning som roman- och novellförfattare har många förklaringar. Först och främst slås man av hur "modern" och samtida — i god mening — Diderot stiger emot en läsare av idag. Berättelserna, de fantastiska förvecklingarna och hisnande äventyren i hans främsta bok — *Jakob Fata-listen* — överträffar det mesta. Det luktar om människorna. De lever, frustar, skrattar, gråter, lider, njuter. De kliver rakt ur boken och ut i verkligheten

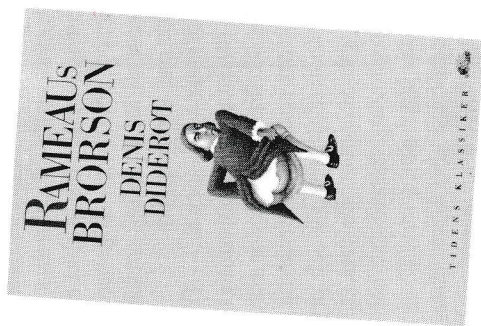
och rör sig i rummet fullkomligt obekymrade av att de är diktade varelser skapade i huvudet på en filosof och skriftställare i 1770-talets Paris. De rapar, äter och går till och med på toaletten.

Diderot förmår vad få andra — vare sig förr eller senare — förmått, nämligen att blanda trogen realism med det fantastiska som det mänskliga livet trots allt kan vara och stundtals faktiskt är; det filosofiska blir mustigt och mårgfullt, det levande och vardagliga livet får filosofisk tyngd utan att för den skull berättandet någonsin blir tråkigt eller segt. Gränserna upphävs. Genrem får fara åt helvete! Allt tycks han veta, allt tycks han själv ha konkret erfarenhet av. Skildringarna blir därmed aldrig konstruerat fadda eller blodlöst sökta.

Att böckerna inte kunde tryckas är inget märkligt. Människorna som beskrivs, häpnas och förljligas var människor som levde och verkade i Diderots närhet. Han såg och beskrev; stöpte om sina fiender till litterära karaktärer. Där hänger de ännu till allmän åskådan, värda samma förakt och avsky som Diderot en gång kände! Det krävs samerligen heller inga specialkunskaper i de pariska salongsintrigerna för att kunna skratta med Diderot. Likväl försvinner aldrig allvaret! Jag syftar inte på det pretentiösa allvaret utan på det allvar vi alla lever under och med varje dag, som fyller våra tankar när livsvägen syns oss alltför smal eller stenskrävevasst djävlig. Även där möter Diderot sin läsare, faller naturligt in

Denis Diderot. JAKOB FATALISTEN OCH HANS HUSBONDE. Övers. och inledning av David Sprengel. Förford av Jan Myrdal. Högglunds förlag. 376 sid. Pris: ca 272:-. ISBN 91-7123-001-7

Denis Diderot. RAMEAUS BRORSON. Övers. av Jan Stolpe. Efterord av Madeleine Gustafsson. Tidens förlag. 128 sid. Pris: ca 167:-. ISBN 91-550-3745-3

Omslag av Leif Zetterling

i tankarna, vrider och vänder på problemen och ger i bästa fall litet svalkande distans.

"Man måste ofta", skriver Diderot den 11 september 1769 i ett brev, "ge visdomen ett drag av dårskap för att vara säker på att den går fram." Och tillägger: "Jag föredrar att man säger: 'Men detta är inte så tokigt som man skulle kunna tro', framför att säga: 'Hör på mig, detta är höjden av visdom.'"

Det var väl inte så tokigt sagt — av en man som mer eller mindre ensam ansvarade för de 28 banden (plus ett antal supplement- och registerband) som tillsammans bildar ett aldrig överträffat och levande monument över tron på det mänskliga förnufts förmåga att leda mänskligheten framåt!

Crister Enander

Den vanliga människan i Europa

Europa. Sällan går en dag utan att man stöter på begreppet. Kontinenten är högsta mode just nu, den skärskådas medialt ur alla möjliga vinklar. För det mesta handlar det dock om pengar, handel och tullar.

Jane Kramer heter en amerikansk journalist som haft Europa som arbetsplats sedan början av 1970-talet. Hon skriver för en amerikansk publik och publicerar sina alster i *The New Yorker* under titeln "Letter from Europe". Hennes metod är oftast den att sätta "vanliga människor" i fokus och genom dem belysa större sammanhang och historiska skeenden. Fem av dessa långa "brev" har **Stig Hansén** och **Clas Thor** samlat i en volym med titeln *Européer*. Den utkommer som nummer fyra i Ordfronts serie "Reportagens mästare".

Boken inleds med ett fylligt förord som till största delen består av en intervju som Hansén och Thor gjort med Kramer i hennes bostad i Paris. Sedan följer reportagen. Två av dem handlar om officiella personer. Det första om **Othelo de Carvalho**, portugisisk revolutionshjälte 1974, tio år senare — på lösan grund — anklagad och dömd för terrorism. Det andra om den då (1986) nyvalde presidenten **Kurt Waldheim** och

hans — och hela den österrikiska nationens — känsliga förhållande till nazism och antisemitism. I dessa reportage kommer Kramers egna värderingar tydligast i dagen. Hon gör ett sympatiskt porträtt av Othelo som hon kallar en "revolutionens däre på samma sätt som människorna i moder Ryssland var Guds därar", medan bilden av Waldheim och Österrike i stort sett sammanfaller med den man möter i **Thomas Bernhards** hatfyllda skildringar av det förljugna hemlandet.

Tre reportage har just den "vanliga människan" som utgångspunkt. Ett handlar om madame Gonçalves, Kramers parisiska portvaktfru, född i Portugal och dessutom med erfarenheter av att bo i Angola. I reportaget delar hon med sig av sina åsikter om världsläget. Ett annat handlar om s.k. *pieds noirs* — svartfötter — dvs. fransmän som kom tillbaks till Frankrike från Algeriet sedan landet blivit självständigt 1962. I boken skildras familjen Martin, bosatta i Provence — men knappast tolererade — i en liten by i Provence.

I det sista — femtio sidor långa — avsnittet tar hon upp Tyskland före och efter murens fall. Huvudpersonen är den unge

före detta östtysken Peter Schmidt som kom över till väst redan 1985. Genom hans och hans familjs öden speglas många av de problem som det enade Tyskland har att brottas med.

Genomgående för reportagen är alltså greppet att belysa delar av Europas samtidshistoria via en eller ett fåtal personer. De nästan omärkliga övergångarna mellan den enskilde individens öden och de större perspektiven tycker jag är Jane Kramers alldeles speciella styrka. Skildringarna av de "små människorna" är allra bäst. Här kommer Kramers berättartalang bäst till sin rätt. I andra fall är textmassan något mastig att ta till sig, tempot blir ibland

monotont. Vidare kan man fundera över hennes metod att hålla sin egen person i bakgrunden. Hon vill undvika att reportern blir viktigare än reportaget — en åsikt i och för sig lätt att sympatisera med — men samtidigt tappar texterna något av närvarokänsla.

Sammantaget blir dock boken en klart positiv upplevelse fylld av spännande levnadshistorier och komplexa problemställningar, med andra ord högst läsvärd även för oss som är "européer".

I förordet nämns ett reportage Kramer gjort om en jugoslavisk invandrare i Södertälje. När får vi läsa det?

Mikael Borrmann

Jane Kramer. EUROPEÉR. Reportage i urval. Övers. av Birgitta Schwartzman. Förford av Stig Hansén och Clas Thor. 223 s. Ordfront 1991. Pris: ca 197:-. ISBN 91-7324-378-7

Rosenberg, myten och verkligheten

I min fars efterlämnade papper finns en anteckningsbok med korta dagboksliknande noteringar från åren 1940—41, då han var forskarstuderande i kemi vid Princeton. En av de korta anteckningarna lyder:

"Här är en oerhörd vitalitet, men var och en arbetar för sig. Hur samordna det hela?"

Han avsåg förstås individualismen inom den naturvetenskapliga forskningen i USA. (Observera att detta var före Pearl Harbor, alltså före krigsansträngningen med Manhattanprojektet osv.) Ändå är fars undran i Princeton en helt aktuell kärnfråga i Göran Rosenbergs bok om USA, *Friare kan ingen vara. Den amerikanska idén från revolution till Reagan*.

Boken kretsar kring den amerikanska myten vars ena del är kodifierad i författningen från 1787; den delade centralmakten (president, kongress och HD), med inbyggd söndring mellan federal och delstatlig makt. Staten skulle vara så svag det bara gick utan att unionen föll sönder, i motsats till Europas starka, och därmed despotiska, monarkier.

Den folkliga anti-etatismen är en levande tradition i Förenta Staterna. Federala lagar, dito institutioner och byråkrater betraktas med stormisstänksamhet. Tillsammans med

den expansiva nybyggargandan är detta mytens andra sida. Den fria, självständiga individen som, utan annan begränsning än den egna förmågens, uppfyller kontinenten och bygger sin egen framtid, således.

Mytens rötter är geopolitiska: frånvaron av påtaglig statlig makt — inklusive frånvaron av tankekontrollen hos en statskyrka! — kombinerad med närvaron av en till synes tom kontinent att uppfylla.

Det var bara att ta familjen med sig, slå sig ned och bryta jord (när väl indianerna jagats undan). Ett samordnat kollektivt beteende mot stat och storgodsägare var inte nödvändigt, åtminstone inte för de vita. Ofta var det därill omöjligt pga stora avstånd mellan småstäder och nybyggen.

Den amerikanska myten kretsar alltså kring individuell framgång och den är klart egendoms- och företagsorienterad. Också denna mytens andra halva lever kvar idag som social sanning, fast då mer för de nya invandrarna (från Asien t.ex.), än för den amerikanska medelklass som sedan 70-talet blivit allt mer ångsligt konform och riskminimerande.

Rosenbergs beskrivning av Orange County i södra Californien bär syn för sägen. På mindre än 40 år har befolkningen tiodubblats, från drygt 200 000 till två mil-

joner. (Ännu 1965, när jag var där, var det countyt ett stillastående dammig bakvatten.) Storparten av befolkningen kom under 70- och 80-tal från Sydostasien, de är småföretagare, i servicesektorn mest. En oerhörd ekonomisk expansion alltså, men lokalt begränsad och knappast en som bär fram någon motsvarande teknologisk utveckling.

Nog har Rosenberg rätt i att den amerikanska myten från grundar- och nybyggartiden lever kvar som drivkraft och legitimation, men den lever för allt färre vilket han förtiger. Gapet mellan mytens retorik och den sociala/ekonomiska praktiken blir sedan 25 år allt större för allt fler.

Den amerikanska revolutionens kluvenhet visar sig mycket tidigt. **Jefferson** var medveten om saken, men ansåg den ohjälplig. Kluvenheten var likadan som den i Frankrike, skillnaden var att i Förenta Staterna tog revolutionen aldrig sansculoternas jakobinska omväg på vägen fram mot egendomen. Där segrede det jord- och slavägande borgerskapet redan innan konstitutionen formulerades i Pennsylvania, i och med att de utblottade småbrukarnas uppror i Massachusetts och New England (mot höga skatter, skuldsättning och mot begränsningar i rösträtten) slogs ned 1786—87.

Att Rosenberg reducerar **Daniel Shays** uppror till en fotnot i kapitel 5 visar hur tveklöst — och typiskt! — Rosenberg valt sida i den klyvnaden.

Den privata äganderätten ifrågasattes aldrig därefter, hägnades aldrig in, däremot den allmänna (stadens/countys, delstatens och unionens). Expansionen västerut fick som första förutsättning kongressens önskan att undgå nya uppror av fattiga med

jordhunger — därav homesteadlagarna som omvandlade statlig jord i det ena territoriet efter det andra till besittarens (inhägnade) egendom. Allt medan urbefolkningen trängdes undan, dödades av och klämdes in i reservat. Fast det, åtminstone partiella, folkmordet skriver Rosenberg inte heller om. Även den tystnaden talar...

Av detta följer att den medborgerliga makten i Förenta Staterna är individuell. Den rör i första hand den egna familjen, jorden/företaget/karriären och det närmsta grannskapet. Utöver detta sprider den medborgerliga makten i USA sig ogärna längre än till den egna staden eller stadsdelen och rör då konkreta saker som reparation av skolan eller hur sophämtningen skall ordnas. Vilket är en både sympatisk och önskvärd form av lokal folklig maktutövning — när den fungerar. De stora sakerna, i delstaten och unionen, ger medelamerikanen på det hela taget fan i.

I takt med att medelklassen trängts allt hårdare av reaganårens ekonomiska politik (om arbetarklassen skall vi bara inte tala!) har den gradvis dragit sig bort från både den lilla och den stora politiken. Under 80-talet har amerikansk politik, lokal, delstatlig och federal, nästan uteslutande blivit en rikemansangelägenhet. Då blir politiken därefter.

Rosenberg beskriver denna utveckling, diskuterar dess historiska bakgrund och berör den amerikanska drömmens kluvenhet — och skyggar sedan för de slutsatser som avtecknar sig.

När den amerikanska verkligheten på allt fler områden blir dysfunktionell, när den amerikanska drömmen för allt fler blir just en dröm, då flyr Rosenberg till den romantiska drömmen om USA-som-det-

borde-vara: **Garrison Kiellors** fiktiva småstad Lake Wobegon!

Det säger mycket om Rosenberg, med huvudet i drömmen hoppas han att Gud sig förbarne. Tja, liberalt och vackert är det ju...

Ute i verkligheten har fader Olles halvsekelgamla fråga från Princeton humnits ifatt av tiden:

USA:s samlade andel av världens nyregistrerade patent är sedan länge i sjunkande pga frånvaron av en samordnad forskningspolitik; en fragmenterad infrastrukturtur i förfall och en åldrande produktionsparat pga frånvaron av en industriell samordning; för att inte tala om de sedan 60-talet ökande sociala, ekonomiska och etniska klyfforna. Hur det står till med utbildning och sjukvård vet vi, det är väl dokumenterat!

Den rasande amerikanska utvecklingen existerar ännu, men allt mer fläckvis, som i södra Californien och södra Texas, blonstrande öar mellan dammig stagnation (Montana, Idaho och Wyoming t.ex.) och rena tredje världen-ekonomier (norra Mississippi, West Virginia och de svarta storstadsghettona).

Allt detta skulle Förenta Staterna — om än med ansträngning — kunna klara upp med en annan politik, helt inom kapitalismens rammar för övrigt.

Dock lever Förenta Staterna, oavsett vilken inrikespolitik Washington väljer, på belänad tid. Den för unionen, dess befolkning och grannar verkligt avgörande frågan är vad som sker den dag världskrigets

segrare, Tyskland och Japan, väl bestämer sig för att sluta subventionera dollarn och de växande budget- och handelsbalansunderskotten. USA:s statsskuld är his-toriens största.

Tyskland och Japan har råd att vänta, men när de väl anser att det är dags att kräva återbetalning (ekonomisk och/eller politisk) kommer Förenta Staternas ekonomi att implodera, de sociala och etniska motsättningarna att explodera och unionen gå mot sin politiska upplösning.

Frågan är vilka medel den amerikanska statsledningen kan tänkas ta till för att undvika, eller åtminstone fördröja, detta. Politisk utpressning och militära "lösningar" ligger som bekant nära till hands, man kan jämföra med Sovjetunionens politik under 70-talet.

En erfarenhet från de senaste åren är att federala unioner i akut ekonomisk kris, i legitimitetskris och med stora och växande sociala spänningar förefaller ha små möjligheter att överleva som stater. Så gick det med Jugoslavien och med Sovjetunionen. Förenta Staterna är inte där — ännu.

Nog borde Göran Rosenberg kunnat lyfta sig till att diskutera även den amerikanska framtiden. I stället valde han den enkla utvägen att göra en varken-eller-bok, ganska ointressant trots sitt stora kunnande. Kanske ansåg han sig av husse **Stenbeck** därtill nödd och tvungen? Eller meriterar han sig för en tillvaro *over there*?

Hans M. Gabrielson

Göran Rosenberg. FRIARE KAN INGEN VARA. Norstedts 1992. 350 sid. Pris: ca 242:- ISBN 91-1-893392-0

Ungdomar i storstadskitteln

Storstadsskildring utgör tredje och sista delen i den dokumentation av villkoren för barn och ungdomar som Stockholms stadsmuseum framställt i form av utställningar och böcker. Tidigare delar är *Barn i stan* (1979) och *Skolbarn* (1985).

Boken är en studie över Stockholmsungdomens liv med nedslag i verkligheten vid sekelskiftet, på trettiotalet och på femtiotalet.

Författarna ger många infallsvinklar på "ungdomsproblemet" och som läsare får man mycket att fundera över.

Intressant är att läsa om t ex

- arbetsmarknadens förändringar (yrkesskolornas framväxt, yrkesutbildning även för flickorna),
- den förhärskande synen på konslivet och andra nöjen (och alla färor som varit förenade med dessa aktiviteter),
- ligor, slagsmål och västingar. Skepsis och även hat mot främlingar är ju inget nytt. (I min morfars ungdom på tjugotalet gällde att den färförälsade stadsbo som kom till dansen i vita byxor bara *skulle* ha stryk.)

Den fjärde generationen, den som just nu brottas med de stora frågorna, avhandlas — klokt nog — lite mer summariskt.

Vi har ju möjligheten att se oss om själva. Och med hjälp av en bok som den här är det

lättare att jämföra förr och nu, att skilja ut det allmängiltiga från det nya i vår egen tid.

Allt blir sannerligen inte bättre. Man kan bli förundrad över att en så stor del av vår tids underklassungdom är påtagligt utbildad efter genomgången skola. Men den datoriserade och högteknologiska industrin behöver nu färre från underklassen, och färre utbildade ungdomar. Alltså begås 75% av våldsbrotten i Stockholm av "onödiga", illitterata invandrarungdomar vars *föräldrar* behövdes för att få hjulen att snurra.

Det statliga och kommunala (och i och för sig korporativa) stödet till föreningarna som byggdes upp under det trygga femtiotalet demonteras. Nolltaxan tas bort. De ungdomar som vill hålla på med något så improduktivt som fotboll får vara så goda att betala planhyran nu när *Stockholm Fritid* får "resultatansvar" och skall bygga upp "kundrelationer".

Ett författarkollektiv innebär både en mångsidighet och en risk för splittring. Texten blir med nödvändighet lite löst sammanhållen ibland, men boken är bra och lärorik.

Det är alltid roligt att titta på gamla foton, och det finns det gott om. Christer Hellmark har gjort en snygg grafisk lösning som håller ihop det mångfacetterade materialet.

Per Arne Skansen

Helena Friman, Helena Henschen, Lena Högberg, Eva Silvé-Garnert, Ingrid Söderlind.
STORSTADSUNGDOM I FYRA GENERATIONER. Red. Eva Silvé-Garnert.
Tidens förlag 1991 (i samarbete med Stockholms stadsmuseum och Folksam). 344 s.
Pris: ca 292:-. ISBN 91-550-3570-1

Knäppt och uppknäppt

Det var roligare förr! Det måste väl bli kontentan av *Stig Wallgrens* summariska genomgång av Knäppuppepoken, svensk revyhistoria i fickformat.

Det är ingen skam att vara pajas bara man vet om det är titeln på denna lättsamma

OBS! Vår gultierist spelar varje kväll — strängt legall

och roande levnadsberättelse av Knäppuppe och SF:s reklamchef på 1950- och 1960-talen, Stig Wallgren. För det är under de nämnda decennierna som denne, för de flesta svenskar okände, reklammakare gör sin största insats.

Wallgren beskriver utförligt Knäppuppe-idéns uppkomst och alla de bejublade revy-

OBS! Den erade publiken gripes och fängsلاس ikväll af den sjungande polskören. Mycket illusoriskt!

föreställningar och filmer som Povel Ramel m fl producerade mellan 1952 och 1962. Flertalet kända skådespelare passerar bokstavligen under den här nöjesepoken. Wallgrens reklamidéer blir allt galnare och spetsfundigare. Vid ett tillfälle diskuterades t o m möjligheten att sätta

Ovan exempel på Stig Wallgrens finurliga OBS-texter i Knäppuppeannonser.

Stig Wallgren. DET ÄR INGEN SKAM ATT VARA PAJAS BARA MAN VET OM DET. Mitt liv under en nöjesepok med Knäppuppepoken och Biografbiografi. Sellin & Partner 1991. Pris ca 247:-. ISBN 91-7055-045-X

upp en revy endast baserad på nummer innehållande reklam för olika företag! Reklammakarens inflytande kunde ha varit förödande även om idén inte genomfördes.

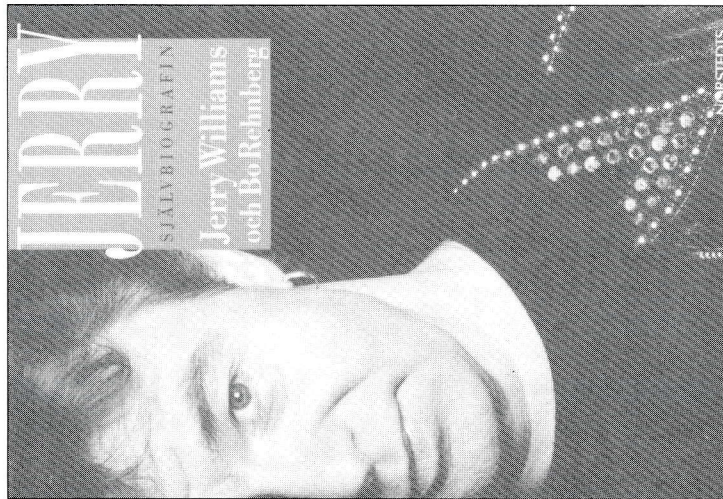
Stig Wallgrens förtjänster som reklamman och idéskapare kan inte nog uppskattas, men som författare är han onödigt försiktig. Väsentliga upplysningar saknas. Emellanåt blir hans historia lite väl över-svallande positiv och fantastisk. Det enda allvarliga försöket att gå på djupet och

OBS! Vår cytelevillertst har lart sig striva na hem och so hans punktering!

försöka ge en helhetsbild av en komplicerad relation blir egentligen skildringen av hans frostiga förhållande till Povel under en stor del av 1960-talet. Jag vägrar tro att allt var så charmigt och romantiskt, och hans egen roll som reklammakare kan stundtals verka lite påklustrad. Efter en genomläsning av boken vet man en hel del om Knäppuppevervna och än mer om marknadsföringen av desamma. Det är den djupare analysen och den kontroversiella personbeskrivningen som tyvärr saknas i en annars angenäm genomgång av en historisk nöjesepok.

Henrik Johansson

Höjdargig och ytprylar

Det här, kamrater, ärenmycketlättläst bok. Lättläst för mig, och kanske för Dig också, om vi är jämnngamla med JW (Jerry Williams). Lättläst där- för att den bara handlar om saker som rör sig på ytan. Och lättläst för- modligen därför att den är skriven av en journalist. I ren artikelstil. Inget ont i det, tycker jag, om den lockar nya läsare som får uppleva läsandets njutning. Inblandat i den snabbt flytande texten är JW:s speciella vokabulär, ett musiker- nas, knuttarnas och kobojernas från Huddinge Hill och Farsta Creek eget språk. Själv gillar jag den lättlästa, snabbt flytande texten. Gläder mig åt bilderna jag minns från idollidningarnas första sidor.

JW och jag har vuxit upp mindre än en mil från varandra, våra fäder var båda engagerade i arbetarrörelsen, och ändå blev det så olika för oss. Han kände inte mig när

vi var unga, lär- de aldrig känna mig, medan jag genom hans "berömdhet" fick kännedom om honom som idol. Nu skall jag se på hans berättelse om sitt artistliv, med min livsbak- grund som lik- nar hans, men ändå inte är hans.

Jerry Williams heter egentligen Erik Sven Fernström;

Jerry Williams är ett artistnamn, en eftergift till de ideal han såg upp till när han började sin karriär. JW är känd för tre saker:

1. Sitt säregna språk
2. Sin sång
3. Sina politiska ståndpunkter

Språket är såvitt jag förstår av egen uppfattning, jag har hört många söderkisar, raggare, tjuvar och intellektuella tala slang.

Gemensamt för dem alla har varit en önskan att profilera sig som speciella, snarare än att ansluta sig till en lätt igenkännbar gruppering. Den som blandar upp engelsk- amerikanska uttryck med svenska ändelser och prefix ger intryck av att helt acceptera det amerikanska kulturutbudet. Att uppfinna ett eget språk är att uppfinna en egen verk- lighet som ingen annan begriper bättre. Vi skrattar, men jag tror vi borde gripas av ensamheten i jargongen.

I sin sång lägger JW ner mycket efter- tanke, letar efter förebilder, diggar vissa snubbar mer än andra. **Chuck Berry**, **Little Richard**, **Gene Pitney** är namn som får fyrtyotalister att spetsa öronen. Här vi- sar boken en stark sida, JW drar sig inte för att berätta sanningen om sina idoler och kolleger i branschen. Kanske är det så att han inte betraktar deras snedsteg och små- bedrägerier som något att fästa sig vid. JW:s sång består till stor del av eget age- rande på scen, att röja med stumparna är för honom helt symbiotiskt med sången. Man vet inte om rörelseschemat är en del av känslan eller en del av arbetarens stolthet över produkten.

JW:s offentliga ställningstagande för vänstern, för kommunismen, har jag svårt att se som genomtänkt och äkta. På alltför många punkter är han beredd att acceptera

"kapitalistiska" värderingar.
• Man röjer ett hotellrum, det är okej om man kan pröja efteråt.

• Chucken drar apisen på extra pengar, det är okej eftersom apisen är kapitalisten, den som betalar alltså.

• Man röjer på scen för att man inte kan hävda sig om man inte kan ge publiken lite amerikansk showmanship.

• JW:s attityd till kvinnor (man hinner med en runda med en majs i baksätet mellan gigen).

Till en del saknar jag hos honom inner- ligheten i umgänget med sina närmaste. JW har ett nära förhållande till sin mor, far och familj, men sina egna talar han om bara i författningen. Om detta är en bok enbart om hans scenliv, varför berättar han då så in- nerligt om mor, far, bror och släkt? Kanske JW inte vill berätta om det som skulle kunna intressera, om människan bakom Jerry Williams, Jerry Williams som trots allt inte finns.

Summeringen blir: En mycket läsvärd bok för oss som föddes på fyrtyotalet, som älskade rocken på femtio- och sextiotalet och växte upp med socialismen i huset. En bra och slående text som når sina läsare, det tycker jag är viktigt, och en snubbe som berättar, som vi känner som rak, häftig och som människa.

Anders Elvnäs

Jerry Williams & Bo Rehnberg. JERRY — självbiografen. Ill. foto. 276 sid inkl diskografi. Norstedts 1992. Pris: ca 282:-. ISBN 91-1-919212-6

Dikter på bussen

Det tar tid att åka buss från Skutskär till Uppsala. I Tierp blir det bussbyte. Där går det inte att låta bli att tänka på den gamla leken:

— Kan du räkna till Tierp?

— ?

— Etterp, tvåerp, treerp...

Nästan två timmar på buss. Mitt sällskap är två diktböcker. **Jean-Kenneth Olssons** *Dikter ur träsket* och **Göran Greiders** *Ombyggd Volvo*.

Diktsamlingarna befinner sig i förlagsvärldens lägsta respektive högsta viktclass. Olsson, en man som tillbringat 30 av sina 47 levnadsår på fängelser och institutioner, har fått sina ord tryckta i ett litet häfte på Skrivareförlaget i Skåne. Dåligt papper, ingen som helst generositet i det typografiska. Ändå så oerhört frätande ord om livet i Träsket. Smärtande, sökande, uppreppande, uppvisande och uppförande.

Greider, redan ettnamn i kultursamhället, kommer med ord exklusivt paketerade på Bonniers. Blanka sidor mellan avsnitten för läsarens vila och eftertanke. Formen genomtänkt till minsta punkt.

Den ene med blicken inifrån, den andre som tror sig stå utanför och önskar att han med orden kunde få sig själv och andra att

se. Olsson har förnummit och levt det han berättar. Greider säger sig ha sett och delvis levt i det hans poesi vill fånga. Han vill "över randen mellan poesi och någonting utanför den".

Två vittnesmål, två samtalande, mitt i bland oss. Så olika varandra och ändå så lika.

Bussen hem, lördag kväll. Två timmar till på buss. I Månkarbo kommer två lummiga tjuvöringar på. Tunna mustascher. Axlarna högt uppe. Efter dem kommer två killar, 12-åringar. Den ene, intensiv och rörlig, bär en stor chipspåse i höger hand.

Alla fyra sätter sig långt bak, småkillarna längst bak. Jag låter diktböckerna vila och lyssnar.

— Vad dricker du? hör jag den intensive gossen yttra.

— Citronvodka.

— Fär vi smaka? Pluntan, för det är en plunta, hamnar i småkillarnas händer och de smuttar. Jag går dit. Höjer säkert axlarna, blicken stadig och allvarlig. Sätter mig med småkillarna, tystar pluntägaren med ett ögonkast. Så talar vi. Snart vet jag att den enes bror och styvfar är alkoholis- ter, att den andre ska sova borta, för "morsan ska ha fest med tjejkompisarna". Jag blir

bjuden på chips. Sätter mig efter en stund på min förra plats. Efter knappa minuten har jag båda killarna hos mig. Prat om skolan, filmer, motorsport och lekar. I Mashede stiger de av, glatt hejande och vinkande. Med svårighet återgår jag till dikterna. Poesin är redan i bussen. En vuxen visade sitt ansikte. Barn gav av sin visdom.

Kanhända stiger de av på samma hållplats? Vi flyttade något i världen — och killarna med pluntan nickade uppmuntrande, vänligt och inte helt utan skam.
Två killar på bussen har skrivit varsin diktbok. En kämpade och kom till sist med, fast han fick ståplats. En kämpade och fann sig redan vara med och han kunde välja plats. Ingen av dem behöver skämmas. Kanhända stiger de av på samma hållplats?
Bengt Söderhäll

Jean-Kenneth Olsson. DIKTER UR TRÄSKET. Ill. teckningar Dan Gustavsson. 60 s. Skrivareförlaget i Skåne. ISBN 91-86794-23-X

Göran Greider. OMBYGGD VOLVO. Dikter. 61 s. Bonniers. Pris: ca 147:- ISBN 91-0-055265-8

Rousseaus politiska tänkande

Envar som närmat sig Rousseaus politiska tänkande har drabbats av vankelmod. Å ena sidan ser vi en frihetsapostel som kämpar för individens rätt; å andra sidan läser vi om *la volonté générale*, allmänviljan, och inser att Rousseau är snubblande nära att formulera ideologi för totalitära grupperingar.

Mathias Sylwans lilla fina essä om Rousseau frilägger på ett klargörande sätt de båda polerna i Rousseaus författarskap. Rousseau tilldelar enligt Sylwan medborgaren "...två skilda roller, en politisk och en privat. Endast som politisk person har medborgaren en kollektiv identitet. Som privatperson ska individen å andra sidan leva ett liv i enskildhet och oberoende."

En av de egensinniga utgångspunkterna för Rousseaus omtumlande författarskap är, att han, genom att i sitt litterära skapande oeftergivligt förbli privatperson, blir medborgare och politisk person.

Lars André

Mathias Sylwan. DESPOTISMELLER DEMOKRATI? Om kontroversen kring Rousseaus politiska tänkande. Ordfront 1991. 134 s. Pris ca 150:-.
ISBN 91-7324-386-8

Vårt östra förhållande

Trots att Tallin är den huvudstad som ligger närmast Sveriges och Stockholm ligger öster om Prag räknas Sverige till "Västeuropa". Trots att Sverige i världshistorien nämns enbart i samband med Karl XII:s krig i Ryssland och vikingatågen i öster (det var danskar och norrmän som drog västerut) räknar vi oss som en del av "Västeuropas" historia. Men i och med Berlinmurens fall, Tysklands förnyade "Drang nach Osten" och EG:s därvid ofrånkomliga sönderfall väntar kanske en ny tid då Sveriges in- och utrikespolitik blir beroende av skeenden öster om våra gränser. Med ett Ryssland i kaos, Finland på dekis och unga, självständiga baltiska stater har en situation uppstått som för tankarna både till 1918, 1610 och 1290.

För att vår tids "vikingar" och "karoliner" skall ha någon slags hum om hur historien hotar att upprepa sig anbefalles varmt **Hans Dahlsbergs Östersjön, Kampen om ett hav 862—1990**. Liksom **Ture Nernmans Svenska och ryss från 1946** har den skrivits i ett skede av förhoppningar om fredlig handel och kulturellt utbyte. Den är dock mindre konjunkturbetonad och dess innehåll står sig även efter Sovjetunionens upplösning.

För en Hans Dahlberg-beundrare (Har ni läst hans ypperliga *Ryska Posten*?) är det dock beklagligt att konstatera att dispositionen också denna gång är något rörig. Man anar en ohälsosam inverkan av en ordbehandlare.

Vad som dock irriterar i denna bok, likasom i så gott som alla böcker om Sveriges förhållande till Ryssland, är att författaren ohistoriskt låter olika epoker flyta in i varandra. Att Sverige under vissa historiska perioder varit den dominerande parten och låtit Ryssland bli föremål för härjning är helt riktigt. Men lika riktigt är att Ryssland i tvåhundra år, från 1718 till 1917, var den överlägsna makten, som inte bara lagt under sig icke-ryska, svenska kolonier, utan 1808 också 1/3 av riket och 1809 försökte erövra resten. För 100 år sedan diskuterade svenska historiker i vad mån Sverige under 1700-talet och början av 1800-talet stod inför hotet att dela Polens öde, dvs delas upp mellan Ryssland och andra makter (i vårt fall Danmark). Den diskussionen var delvis motiverad av försök att dra in Sverige under Kaiser-Tysklands imperialistiska politik, men frågeställningen kvarstår. Vad som också saknas i nästan alla böcker,

ehuru Dahlberg snuddar vid frågan, är den svenska överhetens eftergivna hållning mot Ryssland när det varit dominerande. Bortsett från perioden 1918—1950 då kommunister möjligen kunde sägas "gå Rysslands ärenden" var det 1700—1917 och 1943—1985 bland överheten som Ryssland kunde värva sina säkraste bundsförvanter. Att skälla folk för "rysse" var för 150—250 år sedan inte någon rasistisk, utan politisk glosa, ungefär detsamma som när latinamerikaner kallar alla vita för *gringos* (=amerikanare).

Tänk på att Karl XII-statyn i Stockholm inte restes i mitten av 1800-talet av revanchistiska mörkmän utan av vänsterliberaler som t ex **August Blanche** för att utmana den tsarvänliga svenska överheten. Ännu så sent som i början av detta sekel hamnade journalister i fängelse för att de hånat tsar **Nikolaus II**. I vårt förhållande till Östeuropa har vi mycket att lära av historien. En som bedrivit grundliga studier av de östeuropeiska staternas historia innan han gav sig ut på reportageresa är **Steve Sem-Sandberg**, som i *Den kluvna spegeln* redovisat intryck från Tjeckoslovakien, Polen, Ungern och det forna DDR. Också Sem-Sandberg verkar använda ordbehandlare och boken saknar innehållsförteckning. Trots en viss rörlighet också här imponerar boken genom sin ärlighet att försöka tränga igenom myter och kulisser. Men han har haft svårt att knyta ihop sina förhandskunskaper med de upplevelser han sedan haft under resan. Trots att han varit väl medveten om regionens tradition att vända kappan efter vinden har han be-

klagligtvis låtit sig duperas av de nya regimernas rökriddar. Han har inte tillräckligt haft klart för sig att den tjeckopolack eller östtysk som idag så övertygande förklarar hur korrupt den förra regimen var, för några år sedan kanske själv tillhörde den gynnade nomenklaturen.

Sem-Sandberg är visserligen skeptisk mot den s k sammetsrevolutionen, men han är alldeles för vag och framför sina tvivel alldeles för sent i framställningen. **Tomas Batas** skofabriker hade också varit värda en betydligt mer kritisk granskning. Batas produktionsmetoder inspirerade inte bara västerländska kapitalister och tyska nazister, de tjänade också som ideal för 30-talets sovjetryska kommunister! Den österrikisk-sudettyisk-svenske syndikalisten **Norman Philips** kritiska bok *Skor, svett och tårar* (1946) står sig ännu.

Med blandade känslor läser man Sem-Sandbergs intervju med en östtyske poeten och "dissidenten" **Sacha Anderson**. Till skillnad från 68-generationen ville han inte verka aktivt:

"Vår position var snarare passiv. Vi stod bredvid och iakttog systemets självdestruktion. Det enda som intresserade oss var vilket perspektiv vi skulle anlägga på denna självdestruktion."

"Passiv utanförmänniska"? Knappast. Nyligen har det visat sig att också Anderson tillhörde Stasis regelbundna informanter bland de östtyska oppositionella och olik-
tänkande...

Anders Persson

Hans Dahlberg. ÖSTERSJÖN. Kampen om ett hav 862—1990. Legenda 1990. 246 s. Pris ca 299:-. ISBN 91-582-1585-9

Mördariakt

Den 22 november 1963 mördas president **Kennedy** i Dallas, Texas. För många av oss som var med den dagen blir händelsen en chock och ett kusligt uppvaknande. Den ungdomligt charmerande presidenten har under sina tre år vid makten blivit något av en idol långt utanför sitt eget lands gränser. Många ser i honom en ny karismatisk ledartyp med möjlighet att närma öst till väst och få ett slut på det kalla kriget.

Mordet på Kennedy tycks få en snabb lösning. Bara några timmar efter dådet grips **Lee Harvey Oswald**, som beskrivs som en ensam galning med marxistiska och kommunistiska böjelser, ett offer som är ägnat att lugna de upprörda sinnen som mordet sätter i rörelse. Så skjuts Oswald i sin tur av nattklubbssägaren **Jack Ruby**, och Dallaspolisen lägger ner mordutredningen. Fallet är avslarat.

Men riktigt så enkelt är det naturligtvis inte. Det väcks genast krav på ytterligare en utredning. Kennedys efterträdare på presidentposten, **Lyndon Johnson**, till-sätter en sådan underledning av presidenten för Förenta Staternas Högsta domstol, **Earl Warren**. Efter tio månaders utredande kommer de sju ledamöterna i Warrenkommissionen till slutsatsen att Oswald ensam mördar presidenten.

Långt ifrån alla är nöjda med kommissionens arbete. **Jim Garrison**, vid tiden för mordet allmän åklagare i New Orleans, börjar tre år efter mordet digra rapport och Warrenkommissionens digra rapport och finner till sin häpnad långt ifrån den professionella och grundliga utredning som man kan vänta sig av så kompetenta utredare. Lovande uppslag följs aldrig upp och man bortser från dussintals vittnesmål som samtliga pekar på att mordet omöjligt kan vara en enda mans verk.

Det är i det läget Garrison beslutar sig för att starta sin egen utredning. Trots begränsade resurser både ekonomiskt och personellt och trots att han hela tiden motarbetas av det offentliga etablissemanget — inte minst pressen — lyckas han mycket övertygande på punkt efter punkt visa på bristerna i Warrenkommissionens rapport. Resultatet av hans undersökning blir att Oswald omöjligt kan vara mördaren utan endast är en bricka i ett större spel, en syndabock, där mordet är den utlösande faktorn i en statskupp iscensatt av fanatiska antikommunister inom USA:s underrättelsservisen. Dessa har till sin hjälp personer inom CIA:s nätverk för hemliga operationer och andra, utomstående meningsfränder och det hela mörkläggs av likasinnade

ske. Därför underblåses i stället teorin om att mordet måste ha varit ett meningslöst våldsdåd, ett verk av en sinnesförvirrad enstöring. Och för dem som ändå inte helt kan släppa teorin om en sammansvärjning, eftersom bevisen för en sådan är ovedersägliga, görs Kuba eller maffian till syndabockar.

Garrison hävdar inte att han har svar på alla frågor. Det klarar inte en enskild person. Därför är nog inte sista ordet sagt i detta komplicerade fall, men boken ger i varje fall en klar fingervisning om var och i vilka kretsar mördarna skall sökas.

Som svensk kan man inte låta bli att dra paralleller till mordet på **Olof Palme**. Också här försöker man "lösa" gåtan på det för alla mest tilltalande sättet; nämligen att en ensam galning står bakom dådet. Också här dyker konspirationsteorin ständigt upp och Palme var nog kontroversiell i många ledande kretsar, både inom och utom landet, för att "statskuppsteorin" också ska kunna tänkas vara relevant i hans fall.

Garrisons *JFK* är spännande som en thriller och kusligare eftersom vi här rör oss med en verklighet som i sanning överträffar dikten. Garrison har gjort ett jättejobb och är värd all respekt och beundran då han trots att han har så gott som hela det officiella USA emot sig, aldrig låter sig hindras från att envist fortsätta att söka sanningen om mordet på president Kennedys.

När kommer en svensk Garrison till Olof Palmes hjälp?

Bengt Dagrin

Jim Garrison

inom FBI, Secret service, poliskåren i Dallas och försvarsmakten. Syftet med kuppen är att hindra Kennedy att nå avspänning med Sovjet och Kuba och att få ett slut på det kalla kriget med öst och på det alltså hetare kriget i Vietnam.

Att Garrisons sammansvärjningsteori möts av ett enormt motstånd i USA är inget att förvåna sig över. Teorin om en statskupp utgör ju ett grundskott mot den amerikanska demokratin eftersom kuppen haft ett uttalat syfte att förändra nationens politiska kurs. Inte minst omvärldens bild av USA skulle med en dylik utveckling ha förändrats negativt. Något sådant får bara inte

Jim Garrison. *JFK. Jakten på Kennedys mördare*. Övers. av Per Rundgren. 356 s. Forum 1992. Pris ca 190:-. ISBN 91-37-10132-3

Myrdal — lysande och kontroversiell

Nu har man hunnit till nummer 16 i Jan Myrdals skriftställningsserie, vilket får mig att fundera kring ett författarskap som bygger huvudsakligen på journalistik och reportage. Troligtvis enastående i vårt tidevarv.

Samlingen kretsar omkring FiB/K vad gäller artiklarnas ursprung men också ämne och paroller: engagemangen för en folkets kultur och mot imperialism är För och Nu:s läsare förtrogna med. Här får de 350 sidors idéer om sånt. Nästan så man blir yr. Materialet delas upp i sex sektioner:

- FiB/K under 20 år
- Tredje Världen, Europa och USA
- Staten, Palmemordet och skandalema
- Nordahl Grieg, Moskva och fosterländskheten
- Sverige och det svenska
- Folket, SAF och kampen om tankandet.

Den vanliga blandningen av politik och kultur från mannen i Fagervik, alltså. Rent redaktionellt kan man bara beklaga att artikelns datum inte är angivet vid slutet av den, vilket tvingar en till lite bläddrande fram och tillbaka.

Det ligger i en sådan boks natur att den är svår att få grepp om. Man fascinerar av intelligensen, av den intellektuella vigheten och låter sig ryckas med. Det är för resten en hel del man har lätt att instämma i: t.ex. om realpolitik, det politiska hyckleriet, ra-

sismen, skillnaden mellan parlamentarism och demokrati, Stalin som "mindre ont" jämfört med nazismen, eller det svenska systemets tillkortakomanden (även om man, som utlänning, ibland får känslan att Myrdal hänfaller åt svenskens kära svartmålning av sitt land). Mycket lättlästa och nästan "roliga" är också artiklarna om Palmemordet och den påföljande "utredningen". Där hade jag glädjen att se Vilhelm Mobergs strid mot rättsrötan komma till tals. Och artikeln om "stora och små tjuvar" borde bli en klassiker inom indignationslitteraturen. Myrdal får också alla vänstersinnade med sig när han pläderar mot nyliberalism även inom kulturen, ironiserar över "de nya filosoferna" och manar till kamp mot SAF:s offensiv på den ideologiska fronten. Nog tycks vi uppleva ett nytt 30-tal, tyvärr.

Myrdals radikalism har inte avtagit med åren. Han är lika provokativ som förr. Det innebär naturligtvis att alla inte alltid kan samtycka. Analyserna är vanligtvis så lysande att det inte kan finnas något att invända, utom av folk med förutfattade meningar. Ställningstagandena, däremot, kan väl lite huvudbry.

Ibland kan hans metod verka befogad. Jag tar bara ett exempel, nämligen idén (sid 43) att under andra omständigheter hade "Hitlertysklands roll ... med största sannolikhet spelats av Frankrike". Detta

fick mig att rycka till. Inte för att jag vill förringa yttersta högerns vikt i Le Pens och Dreyfusaffärens land. Ändå har jag svårt att acceptera tanken på en fransk nazism.

Vi har inte den "rätta" läggningen, har försvårt för "fundamentalistisk" filosofi — ett par rader senare går Myrdal själv med på att en fransk fascism nog hade varit "mindre veterinärbetonad", tack och lov. Men hade verkligen mitt landkunskatinneha rollen som nutidens stora bov? Det är en tanke som, konstigt nog kan man tycka, aldrig hade slagit mig och som tål att övervägas. I sådana fall verkar Myrdals provokationer som sagt mycket fruktbara.

Däremot tycker jag att han är orättvist sträng mot **Sven Delblanc** — som kommer att kvartså som en av seklets mest betydande författare i Sverige. Förvånande är också hans försvarstal för **Gustav Vasa**, realpolitikern framför andra i svensk politik. Men ibland går han även ett steg längre.

Ta det där med den nyss aktuella **Faurisson**, som jag inte kunde blunda för. Som fransk intellektuell skäms jag över att beteckningen också tillämpas på honom. Myrdal säger sig "vara beredd att ta principiellt strid för hans yttrande- och tryckfrihet" och stödjer sig på exemplet **Solzjennitsyn**. Där vågar jag opponera. En viss skillnad finns det ändå: ryssen har aldrig uppträtt som historieförfalskare och rasistuppviglare. Likaså reagerar jag när författaren försvarar de "röda khmererna". Är verkligen allt tal om folkmord där ren lög — även om de framförda siffrorna verkar

lite väl tilltagna gör en miljon mindre inte saken mera godtagbar. Att Vietnam i sin tur hängett sig åt imperialism rättfärdigar inte barbari mot det egna folket.

En annan passus fick mig att fundera, nämligen den (sid 207) där han säger att "invasionen i juni 1944 kom först när kriget i Europa var avgjort". De som "var med", liksom jag, kan inte låta bli att anmärka att så kändes det inte alls då. Jag minns hur rädda vi var att befrielsen bara var tillfällig, att Tyskland kunde komma tillbaka och *håmnas* (repressalier var inget tomt ord!). Vi tyckte inte alls att kriget var slut. Fångarna var kvar i sina läger, folk kämpade för sitt uppehåll i sina förstörda hus. Troligtvis har Myrdal rätt om man ser till sakerna i stort, strategiskt s.a.s. Men för mig bevisar detta att en sak eller idé kan vara både sann och falsk, beroende på den nivå man står på. Myrdal har troligtvis rätt när man ser händelserna i stort och så där efteråt, men sedd ur det upplevda, ur "den lilla människans" perspektiv, verkar hans påstående ganska osant.

Språkligt är Myrdal på sin vanliga briljanta nivå. Bäst tyckte jag om "cocacolonisera" och "hönster/vånger" som uttryck för vår tids egen förvirring. Allt som allt en mycket tankeväckande bok. Inget nytt på den fronten!

P.S. Visst kan Le Pen stoppas (sid 54). Men stoppas han? Och när?

Philippe Bouquet

Jan Myrdal. TIDENS ÄLDER. Skriftställning 16. Redaktör Hans M. Gabrielson. 351 s. Högglunds 1992. Pris ca 272:-. ISBN 91-7123-020-3

Två diktsamlingar

I

Fröding, Ferlin, Dan Andersson och de stora folkliga lyrikerna i all ära men nu har en fotbollstokig rörmokare från Småland slagit ner som en blix från klar himmel mitt i den strida bokfloden. Några större rubriker lär han knappast få, därför vill jag här ge honom det rättmätiga berömmet han förtjänar. Hans namn är **Bengt Cidden Andersson**.

Det var hans föregående diktsamling, *Karl Viktor Persson och andra byggjobbare*, som introducerade mig i hans poesi. Den hade fina tendenser men berörde mig bara delvis. Att det senare skulle resultera i hans bok *Hela bollen ska ligga still* kunde jag aldrig det minsta ana. Det här är knappast någon angelägen poesi för kultureliten utan för folk som vanligtvis hoppar över kultursidan i tidningen och bläddrar sig fram till fotbollsreferaten på sportsidan.

Poesin är rak och jordnära och med så underfundiga upplösningar att en fotbollstok som undertecknad känner nostalgin och igenkännandet pressa fram rusiga tårar i ögonvråna. Det är en genomäkt, ömsint kärleksförklaring till den ädla sporten FOTBOLL.

Ill. av Ebbe Eberhardson ur
Hela bollen ska ligga still

"En handfull fotbollsspelare
tillhör eliten.
Cirka 1000 spelare
är ganska bra.
Men vi är tiotusentals
som ingenting är
och kan inget bli.

När doktorn
tittade på min trasiga menisk
och sa typiskt fotbollsspelare
kände jag en viss glädje
trots smärtan.
För doktorn sa ju fotbollsspelare."

Cidden tar på ett finurligt sätt ställning för idrottens misslyckade som sällas ut och hamnar på träbänkar hos blåbärslag i lingsonserier. Kanske är det ändå här i bot-lingen som den verkliga glädjen och idealis-ten men spirar i en annars av pengar förrutnad idrottsvärld. Det här är t o m vassare än Åshöjden!

II

Kooperatör, syndikalist och polis låter som en ohållbar kombination men för inlandsbon **Leif-Göran Johansson** är det ren verklig-

het. Detta har bl a resulterat i att han med-verkat i TV2:s "Norra Magasinet". Där fick han också visa upp sin senaste pro-fession: poet. Han har skrivit en liten bok för flickan som vid första åsynen mer ser ut som en liten handbok än en pretentiös pannkakstunn bok i normalformat, som lyrik mestadels samlas i. Kanske är det också en handbok. En handbok i livet som man kan ta upp och läsa då man ställs inför livets grubblerier; kärlek och hat, idealism och utbrändhet, egoism och solidaritet.

Det är dikter av skiftande kvalitet men som i sina rim och sin enkelhet för tankarna till bortgångne lappmarkspoeten **Helmer Grundström**. "Eldsjäl" är en dikt som borde högläsas inom varje förening för att stärka dess moral. Slutstrofen lyder:

"En eldsjäl
driver och står i
lever aldrig väl
men dör alltid fri"

Intentioner och enstaka höjdpunkter ger hopp för framtiden.

Överhuvudtaget är det här två diktsam-lingar, inte i samma division, men väl med möjlighet att nå de människor som annars tycker att kultursidan är skit och att det poeter skriver är obegripligt!

Lars Iselid

Bengt Cidden Andersson. *HELA BOLLEN SKALIGGA STILL*. Ill. av Ebbe Eberhardson. Alba 1991. 88 sid. Pris ca 150:-. ISBN 91-7458-211-9

Leif-Göran Johansson. *ETT MANUS*. Bokförlaget Kooperativ röst 1991.

Kortrecensioner

Mary Andersson. *DÅLIGA MÄNNISKOR*. 260 s. Tidens förlag 1991. Pris ca: 215:-

ISBN 91-550-3723-2

Dåliga människor är en självbiografisk skildring från Malmö 1943. Den 13-åriga Mackie Kniven börjar arbeta på Senapsfabriken med att diska flaskor och klistra etiketter. Ute i världen pågår kriget och hemma i barnrikehusen strövar de fattiga familjerna där männen misshandlar sina hustrur, tonårsflickor prostituerar sig och det är ont om mat på borden.

Mary Andersson har som vanligt en stark historia att berätta, men literärt sett är boken inte särskilt lyckad jämfört med t.ex. *Mariafrån Borstahuset* eller dokumentären om asbestarbetarna. Trots äktheten och den yttre dramatiken blir romanen aningen långrandig. Språket träffar inte rätt. Jagpersonens funderingar går ständigt i samma cirklar. Handlingen rör sig framåt men för läsarna står berättelsen stilla.

Pelle Olsson

III. Kaj Stuart-Beck

Håkan Boström. *NÅGOT BLIR ALLTID ÖVER*. 214 s. Tiden 1991. Pris: ca 190:-

ISBN 91-550-3769-0

Valter och Aina tillhörde en generation som trodde att man kunde nå frigörelse genom klassen och inte genom befrielse från klassen. Nu är den generationen död. Den nya predikar fömekelse av kollektivet.

Sonen Sten — ingift i en "fin" familj och egen företagare — försöker vid arvskiftet riva till sig så mycket han kan. Göran, som inte kommit lika långt i företagsamhet, håller sig för god att förmedla föräldrarna. Eva, som stannat hemma och skött föräldrarna, har kvar känslan för rätt och sanning och gör inget större väsen av sig.

Den här skildringen av det stora partiets förräderi och moraliska förfall måste ges högt betyg.

Birger Andersson

Carl-Göran Ekerwald. *BICKE*. Roman. 191 s. Carlssons 1991. Pris: ca 205:-

ISBN 91-7798-466-8

Titelpersonen nämns i förbigående i den poetiska Eddan, i kvädena om Sigurd Fafnersbane, om Atle och om Gudruns

yttre ram spinner Per Olov Enquist ett drama som helt enkelt innehåller allt.

Pelle Olsson

I sporrande tävlan med isländska kolleger fyller Ekerwald nu på prosa ut bilden av biffiguren Bicke så att han växer ut till huvudperson. Dialogen når ofta isländsk nivå när den är som mest slagfärdig. Ekerwald bygger ut i psykologin och något i det moraliska resonemanget.

Men framför allt kan han som Snorri kosta på sig att berätta en spännande historia, som är så rik att den inte behöver drygas ut med inre monolog och andra moderna påfund.

Resultatet blir inte pastisch. Snarare som ett modernt hus väl inpassat i ett medeltida stadskvarter.

Ingemar Folke

Per Olov Enquist. *KAPTEN NEMOS BIBLIOTEK*. Roman. 250 s. Norstedts 1991. Pris: ca 242:-

ISBN 91-1-911332-3

En hädisk tanke slår mig. Vad har själva biblioteket, inrymt i en ubåt, med den här historien att göra? Och varför denna kapten Nemo? Eller är det just det som höjer berättelsen till något mycket mer än bara en säkert skildrad familjetragedi från 40-talets Västerbotten?

Men jag struntar i ubåten Nautilus. Jag läser, utan att kunna släppa boken ifrån mig, om pojken som vid sex års ålder fick byta föräldrar med sin bästa vän. Högsta domstolen hade fastslagit att de blivit förväxlade med varandra på sjukstugan i Bureå då de föddes. Landsfiskalen kom och hämtade. Pojkens biologiska föräldrar verkade besvikna men den moder han vuxit upp med var nöjd att slippa honom. Kring denna

György Konrad. *MELINDA OCH DRAGOMAN*. Övers. Maria Ortman. 302 s. ALBA 1991. Pris: ca 242:-

ISBN 91-7458-924-5

Detta är en av de typiska europeiska 40-talsromanerna, denna gång med ungerskt scenarium. Unga intellektuella sprattlar i Budapest eller Amerika för att bevisa att de lever. Händelser berättas eller ifrågasätts i en andfädd sönderhackad berättarstil. Tidvis kan en intressant doft av mellaneuropa tränga fram, men den trängs snart bort av nya meningar med frågetecken efter. Om Dragoman får vi veta att han är en horbäck, dissident och professor i Amerika. Melinda är en stark kvinna som vet vad hon vill ha, men inte hur hon betalar. Romanen är skri-ven som en amerikansk såpopera med plats för reklaminslag.

Anders Elvén

Jaan Kross. *UTGRÄVNINGAR*. Övers. Ivo Iliste och Birgitta Göransson. 296 s. Fripress/Legenda 1991. Pris: ca 245:-
ISBN 91-582-1808-4

Den estniska författaren Jaan Kross nämns ibland som nobelpriskandidat. Och varför inte? Sämre lässällskap kan man ha än romanen *Utgärningar*, som är en riktigt god historia med många spännande utvecklingar både i estnisk medeltid och samtida estniskt 1950-tal, i den danska respektive sovjetiska stövelns skugga.

Kross tonfall har mycket gemensamt med det som man finner hos många andra östeuropeiska berättare, särskilt de tjeckiska. Med värme, humor och stor respekt skildrar han det oheroiska men envisa vardagsmotståndet mot de utländska förtryckarna. De historiska parallellerna ger samtidsbilden en skärpa som inte heller undgår sovjetregimens ideologiska arkeologer, vilket ger berättelsen dess avgörande, ironiska udd.

En kritisk randanmärkning gäller den svenska utgåvans språk, som är en smula ojämnt, kanske beroende på översättningen.

Eva Bäckstedt

Rosa Liksom. *PARADIS ULTRA LIGHT*. Övers. Tapani Ritamäki. 127 s. Wahlström & Widstrand 1992. Pris: ca 187:-
ISBN 91-46-16038-8

Rosa Liksom presenteras ofta som författaren med en unik prosa framställd på ett alldeles eget språk; ett mustigt, slangfyllt med inslag från Helsingfors bakgårdar och den lappländska fjällvärlden. Och nog är hon märklig alltid denna unga finländska, både språkligt och stilistiskt. I fyrtiofyra kortkorta prosastycken låter hon de galna infallen flöda fritt och fräckt med mycket blod, svett och sperma över boksidorna. Ändå är det som om det fattas något. Nären berättelse någon gång börjar gripa tag i och engagera mig som läsare så är den över långt innan den gett svar på alla de frågor den ställer.

Kanske är det här det unika med Rosa Liksom ligger.

Bengt Dagrin

Jörgen Lindén. *FÖRBANNADE SOLGÅRDSUNGAR!* 244 s. Norstedts 1991. Pris: ca 217:-
ISBN 91-1-902722-2

Det här försöket att skildra livet i 1940- och 50-talets Göteborg sett ur fattighusens perspektiv skulle kunnat bli något annat än det här. Författaren som själv vuxit upp i ett barnrikehus har mycket att förmedla om det brokiga livet i storstaden med gängbildningar, sprit, knark och prostitution men också om arbetslivet och klasskänslor.

Nu blir det inte det stora. Det hurtfriskt sönderdelade språket är alltför fragmentariskt. Det hela blir mer en synopsis till en roman än en fullbordad sådan. De framvevade bilderna känns igen men förmår inte haka sig fast utan glider iväg.

Det är synd för den här sortens meddelanden behövs otvivelaktigt.

Birger Andersson

Ivar Lo-Johansson. *TISTELDALEN*. Dikter. Med förord av författaren och efterord av Jan Fogelbäck. 297 s. Wiken 1992. Pris: ca 225:-
ISBN 91-7119-220-4

En diktbook av Ivar Lo är något oväntat. Utöver nytryck av *Ur klyvnadens tid* ryms ett antal starkt Dan Andersson-påverkade ungdomsdikter (med författaren i rollen av "bygdepoeet") samt ur perioden fram till 1945. Synd är det kanske att alla senare alster togs bort av författaren själv. Mest fångslades jag av två "resedikter": "Schak-

tets ögon" och "Tiggerskan vid Louvren", samt av en spydig dikt om Hemingway och av "Släkterna söka", där Ivar upptäcker en form som blandar prosa, dikt och drama i vilken arbetet får sista ordet! Själv talar han om "en romanförfattarens vers". Om alla var sådana! Man väntar med spänning på den postuma romanen *Blå jungfrun*.

Philippe Bouquet

Göran Palm. *VARFÖRHARNÄTTERNA INGA NAMN?* 92 s. Rabén & Sjögren 1991. Pris: ca 98:-
ISBN 91-29-61625-5

De här prosadikterna, aforismerna eller tänkespråken, som författaren skrev på 70-talet när han arbetade på en fabrik, kan man lämpligen ha med sig i fickan och läsa en bit ur ibland.

Då kan man fundera över till exempel varför inte själen gör som kroppen och stöter ifrån främmande element som nästlat sig in (38), eller varför det är lättast att bedöma människor och arbetsplatser innan man lärt känna dem (63).

Man kunde med författaren konstatera att inget mänskligt övermod är så löjligt och oförsynt som det som gör anspråk på att ha livet under kontroll (83), och att ett steg under gravstenarna är ingen längre förmör och ingen förmår längre särskilja just din aska (95).

Sådan kan behöva repeteras.

Birger Andersson

Ljudmila Petrusjevskaja. ODÖDLIG KÄRLEK. Berättelser. Övers. Hans Björkegren. 204 s. Wahlström & Widstrand 1991. Pris: ca 209:-

ISBN 91-46-16061-2

Om det finns några hjältar i de 23 berättelserna, så inte är de män, som ofta beskrivs som ena riktiga svin.

Emellertid är personteckningen genomgående suddig. Vad som händer i novellerna är inte heller alltid lätt att begripa. Hade författaren behövt mer utrymme?

Jag måste för varje novell anteckna ett par ledord för att något skall stanna i huvudet. Så här kan de se ut: "Novellen 'Nät och fällor' — 20-årig dam tillbringar gravid en tid hos barnafaderns mor, som kastar ut henne." Och mycket klokare än så blir jag faktiskt inte ens efter läsningen av novellen.

Översättaren har gjort njutbar svenska av en bok jag aldrig skulle orka läsa på ryska.

Ingemar Folke

Tony Samuelsson. DEN HARMYNTET TRUMPETAREN. 244 s. Prisma 1991. Pris: ca 215:-

ISBN 91-518-2423-X

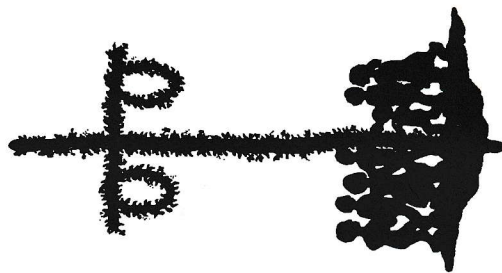
De egendomliga omständigheterna kring huvudpersonen Tomas Flods födelse är själva motorn i denna roman, som handlar om en ung mans sökande efter sin far.

Det blir en vindlande färd från småstadshotell till cirkustält, från en kvasiintellektuell bohems krets i 1950-talets Stock-

holm till skogarna i Orsa finnmark. Själva historien är långsökt, men trots allt rätt spännande med drag av detektivroman. Dessvärre har den också ett skruvat drag. Personerna heter sådant som Stridde och Fett i efternamn, och Zenta och Kei-Åke i förnamn. När en för intrigen ovidkommande Egon Ohlsson-Snitt dyker upp mot slutet känns namnacrobatiken direkt trötande. Om nu inte trötthetskänslan beror på den enformiga berättartonen.

Till romanens starka sidor hör de realistiska skildringarna av en del miljöer, och författarens ambition att faktiskt berätta en historia.

Eva Bäckstedt

José Saramago. HISTORIEN OM LISSABONS BELÄGRING. Roman. Övers. Marianne Eyre. 321 s. Wahlström & Widstrand 1991. Pris: ca 244:-

ISBN 91-46-16047-7

—Korsfarna deltog *inte* i Lissabons belägring! Det är *inte* vad José Saramagos roman handlar om. En korrekturläsare blir kläffingrig. Trött är han på närläsningen av ibland undermålig litteratur. När måttet är rågat, petar han in negationen i en roman om belägringen om Lissabon, något som hans kvinnliga chef kommer att uppskatta. Hon uppmanar honom dessutom att skriva sin egen version om belägringen.

Tät roman blir det när Saramago inte nöjt sig med att rekonstruera historien utan också gett sig i kast med att ändra i urkunderna. En läsvärd roman, om än väl ordrik.

Bengt Söderhäll

Marianne Sällström. RUCKLET. En berättelse. 264 s. Bonniers 1992. Pris: ca 187:-

ISBN 91-0-055310-7

Naket och ömsint berättar Marianne Sällström om ett gammalt hus på Söder i Stockholm och dess hyresgäster. Rucklet är dömt att gå under — det skall renoveras och moderniseras. Rakt på sak och med ett enkelt och knivskarpt språk fullt av underfundigheter och kvicka inpass tecknar Sällström hyresgästerna i huset och den miljö de lever i. Det är det enkla folket som är Sällströms hjältar, de små som ständigt körs över av myndighets- och andra överhetspersoner, de som lever i en trist och eländig miljö, där det dock alltid finns plats för ett skämt och ett leende och där alla solidariskt ställer upp för varandra.

Bengt Dagrin

Kirsten Thorup. *BABY*. Övers. Ann-Mari Seeberg. 231 s. Norstedts 1991.
ISBN 91-1-911612-8

Baby är den danska författarinnan Kirsten Thorups debutroman. Av någon anledning har den inte översatts till svenska förrän i höstas, 18 år efter det att den kom ut i Danmark.

Berättelsen handlar om några människor i samhallets utkant, mer eller mindre vid sidan av lagen. Det är ingen klart avgränsad berättelse utan snarare nedslag i dessa människors liv vid speciella tillfällen: två unga flickor rånmördar en man de liftar med, ett första möte mellan två personer, ett litet barn dör. Ämnet hade lämpat sig utmärkt för en tårdrypande roman i socialporriguren, men Kirsten Thorup lånar sig naturligtvis inte till detta. I stället är det en osentimental betraktande berättelse, vilket gör den så mycket mer effektiv. Tempot i texten är uppskruvat genom de ibland enormt långa meningarna. I stället för att sätta punkt förbinder författarinnan huvudsatserna med konjunktionen "och". Detaljer blir mycket framträdande: "... och bordskivan var av vinyl och den var lätt att torka av..." Greppet med de långa meningarna och deras sätt att vara uppbyggda förstärker dels det betraktande i berättelsen, dels skruvar det upp farten. Det var verkligen på tiden att vi svenska Kirsten Thorup-fantaster fick även denna bok översatt, den är mycket bra.

Pia Sohlén

Göran Thunström. *DET SANNA LIVET*. 218 s. Bonniers 1991. Pris: ca 230:-
ISBN 91-0-047845-8

Göran Thunströms åtta berättelser är en provkarta över vad som kan åstadkommas inom novellformens snäva ram. I tur och ordning avvecklar Thunström en ironisk fabel om ett lyckobringande missförstånd, ett stycke surrealistiskt fantasi, en orientalistisk kortsaga, en nattsvart berättelse om utanförskapets knutenhet, en älskvärd bild från svenskt småstadsliv, en studie i den omöjliga kärlekens utsökta vemod, och en klassisk bildningshistoria — det är en öppen fråga om han slutar som cyniker eller realist, den idealistiske insektsforskaren som är novellens huvudperson!

Därtill kommer tite-Novellen som handlar om några ryskjudiska pojars flykt från Samarkand till Jerusalem. Det är den mödosamma fotvandringen på åsneviggar genom ett torrt och fattigt land som är det sanna livet. Allt annat är undantag.

Och det är det ju.

Eva Bäckstedt

